

GLASHISTORISCH TIJDSCHRIFT

DE OUDE FLESCH ☐

37^E JAARGANG

1^E KWARTAAL 2015

NUMMER 140

ISSN 1383-3049

LOSSE NUMMERS € 10,-

pont
EUROPE

Passionate about Packaging

European supplier of glass and plastic packaging

Containers and bottles for
pharmaceutical products,
food supplements and
sports nutrition

Sales offices and warehouses
in the Netherlands, Germany,
France, Great-Britain
and Poland.

www.pont europe.com
info@pont europe.com

Bezoek het **Nationaal Jenevermuseum**,
een levende **19de-eeuwse stokerij** in
hartje Hasselt.

 **NATIONAAL
JENEVERMUSEUM
HASSELT**

WWW.JENEVERMUSEUM.BE

Nationaal Jenevermuseum | Witte Nonnenstraat 19 | 3500 Hasselt

**JENEVER
MUSEUM**

**STERKE
VERHALEN**

DE JENEVER-
HUISJES
VAN DE KLM

VANAF 30 NOVEMBER 2014

NATIONAAL JENEVERMUSEUM SCHIEDAM
LANGE HAVEN 74-76 SCHIEDAM
WWW.JENEVERMUSEUM.NL

 **dijkstra
verenigde**

We pack the world

www.dijkstra.net

Address: Pascallaan 9, 8218 NJ Lelystad • P.O. Box: 2151, 8203 AD Lelystad, The Netherlands
Telephone number: (+31) (0) 320 - 266 181 • Fax: (+31) (0) 320 - 257 140 • E-mail: glas-sluitingen@dijkstra.net

Inhoud.

4. Maggi, klein maar krachtig

Johan Soetens

9. Een Rotterdamse Glasblazerij

Klaas Prins

15. Palmyra en het glas der Sassaniden

Johan Soetens

24. Een lid stelt zich voor:

Koos Egtberts

Coos van Deursen

32. Wijnand Fockink

Jan Galesloot

Johan Soetens

40. Nieuws en Mededelingen

Van de Redactie.

We beginnen deze nieuwe jaargang met een uitbreiding van het colofon dank zij de uitbreiding van de redactie met Coos van Deursen. Hij zal zich speciaal bezig houden met interviews en daarnaast deelnemen aan het overleg omtrent artikelkeuze en uitvoering. Dat was de laatste jaren wel een beetje erg een éénmansjob aan het worden.

Belangrijk nieuws is de instelling van een twee-jaarlijkse geldprijs voor het beste artikel over historisch gebruiksglas. Deelnemers aan de nieuwjaarsbijeenkomst hebben daar al het een en ander over gehoord. We zijn druk bezig met de verdere voorbereidingen zoals U op de laatste pagina's van dit blad kunt lezen.

In 2005 startte ik, samen met Ton Vermeulen en Anton van Stekelenburg een project om te komen tot een boek over alle distilleerderijen die in de loop der tijd door Bols waren overgenomen. Bols was toen nog onderdeel van het Franse Remy/Cointreau. Gedurende twee jaar zwierf ik wekelijks door opslagruimten, kantoren en bedrijfsruimten van Bols, gewapend met lampen en camera en fotografeerde alles wat los en vast zat, daarbij trouw geholpen door ons lid Wim Berg, oud medewerker van de Schiedamse glasfabriek. Nog voor we daarmee klaar waren werd al duidelijk dat onder de nieuwe directie voor een historisch boek zoals wij voor ogen hadden weinig animo bestond maar inmiddels hadden we wel een schat aan fotomateriaal verzameld dat bij het samenstellen van dit blad al menigmaal van pas is gekomen. Ook ditmaal weer.

Johan Soetens

Redactie

Johan Soetens, jsoetens@hetnet.nl

Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

Coos van Deursen,

coosvandeursen@planet.nl

Verzamelaarsvereniging

“De Oude Flesch”

Opgericht 6 juni 1979

Voorzitter;

Willem van Traa, wvantraa@xs4all.nl

Secretaris;

Joke Andringa, d.andringa@upcmail.nl

penningmeester, vice-voorzitter;

Klaas Prins, klaasprins43@gmail.com

website beheer en 2^e secretaris;

Arie Vijfvinkel, vijfvinkel@hotmail.com

Bibliothecaris;

Coos van Deursen, coosvandeursen@planet.nl

Beheerder bibliotheek;

Henk Hettinga, henk@jenevermuseum.nl

Lidmaatschap € 40.- per jaar.

Huisgenoten € 10.-

Giro 4142725 t.n.v. “De Oude Flesch”,

IBAN: NL90INGB0004142725

BIC: INGBNL2A

Schansbosch 11, Linschoten

Voor alle verdere informatie

website: www.deoudeflesch.nl

Verzamelaarsvereniging DE OUDE FLESCHE stelt zich ten doel het bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden. Dit heeft betrekking op de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik van glas. Zij bevordert en ondersteunt het verzamelen van en het onderzoek naar historisch verpakkingsglas, drinkglazen en branche gerelateerde artikelen in de meest brede zin van het woord en streeft naar een vriendschappelijke samenwerking tussen haar leden onder andere door de uitgave van een kwartaalblad, een driemaandelijke bijeenkomst en een jaarlijkse veiling. Ook wil de vereniging samenwerken met gelijkgerichte organisaties waar ook ter wereld

Inleveren nieuwe kopij voor nummer 140

UITSLUITEND in Word document ZONDER OPMAAK

Over volle paginabreedte en foto's in JPG per separate e-mail

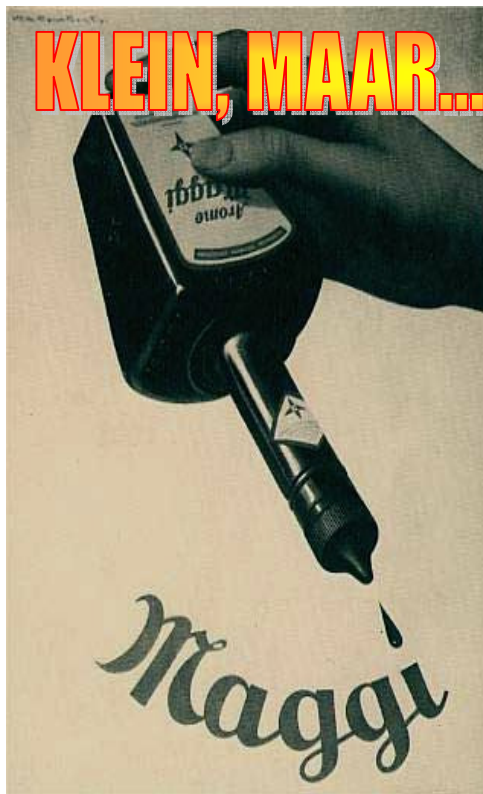
Voorpagina:

Twee aroma- resp. vleesextractflessen 1 Liter.

Collectie Nationaal Glasmuseum

Fabriek onbekend, vermoedelijk Oost-Europees, jaren 1950.

KLEIN, MAAR...

KRACHTIG

Een klein flesje verovert de wereld

Johan Soetens

Geen verpakking is zo kenmerkend en herkenbaar als glasverpakking. Zet iemand in een donkere kamer met een stapeltje blikconserven of in carton verpakte dranken en hij moet van goede huize komen om te kunnen zeggen of er soep of bonen, melk of vruchtensap in zit.

Daarentegen kan zelfs een klein kind zeggen of hij een wijnfles of een bierfles in handen heeft. En dan zijn er nog de iconen die over de hele wereld bekend zijn geraakt en waarvan het ontwerp soms al meer dan honderd jaar vrijwel ongewijzigd is gebleven, dwars tegen alle leerregels van de verpakking-marketing in. Het meest aan de weg timmert natuurlijk Coca Cola met een ontwerp uit 1915 dat in 1916 voor het eerst op de markt werd gebracht. Ouder is het op de plank bij de drogist bescheiden wegschuilend flesje voor ODOL mondwater: een ontwerp uit 1913 en het enige in zijn soort met de monding in een rechte hoek ten opzichte van het lichaam. Maar de oudste papieren heeft het flesje voor MAGGI aroma dat stamt uit 1886 of 1903, afhankelijk of men geloofd in Julius Maggi zelf, of in de in Gent geboren Belgische schilder en leraar grafische kunsten Jules (of Julius) de Praetere als de ontwerper er van. Eén ding is zeker: het is iemand geweest die Julius heette.

Waarschijnlijk is de Europese bevolking nooit zó arm geweest als in het tweede deel van de 19e eeuw. Slechte huisvesting, slechte hygiëne, lange werkdagen van 12 uur en langer voor man, vrouw en kind, gebrekkige kennis van de oorzaken van besmetting, ziekte, ondervoeding, kindersterfte, drankmisbruik: de lijst is lang. In Zwitserland werd de arts Fridolin Schuler (1832-1903) die jarenlang als kinderarts had gewerkt, in 1864 benoemd als fabrieks-inspecteur in de Kanton Glarus met als taak er op toe te zien dat de arbeidstijd van 12 uur (!) per etmaal niet overschreden werd. In 1876 publiceerde hij een statistiek over de buitensporig hoge sterfte van fabrieks-arbeiders aan longtuberculose en dat bracht

Dr. Fridolin Schuler (1832-1903).

Serie MAGGI flesjes begin 20^e eeuw, modellen 2 – 1 en 0. Midden: Moderne uitvoering. Collectie Likeur en Frisdrankmuseum.

hem in de positie als fabrieksinspecteur voor geheel Zwitserland. In 1882 wees hij in een toespraak op slechte voedingsgewoonten als oorzaak van de vele ziekten die onder de arbeidersbevolking heersten: vaak was 'Schnapps' de enige caloriebron. In plaast daarvan wilde hij een volksvoedsel ontwikkelen, bestaande uit gemalen peulvruchten. En zo kwam het dat zijn pad kruiste met dat van Julius Maggi (1846-1912), zoon van een Italiaanse immigrant die in 1869 de maalderij van zijn vader had overgenomen. In 1884 kwam het eerste industrieel geproduceerde peulvruchtenpoeder op de markt, in 1886 gevolgd door kant-en-klaar soepen met datzelfde poeder als basis, aangevuld met smaakstoffen. In datzelfde jaar lanceerde Julius Maggi het inmiddels legendarisch geworden aroma.

Julius Michael Johannes Maggi (1846-1912)

Dat brengt ons meteen middenin de discussie Julius contra Julius.

Bij het bedrijf zelf, sinds 1947 onderdeel van Nestlé, houden ze het op 'hun' Julius met 1886 als geboortjaar van het flesje. De Gentenaren, kort geleden nog moreel gesterkt door een lezing van Willy Van den Bossche, geloven in hun stadgenoot Julius de Praetere (1879-1947), kunstschilder en graficus, die een tijdlang leraar grafische kunsten was aan de School voor Kunsten en Ambachten in Krefeld en in 1905 directeur werd van het Museum voor Kunstnijverheid in Zürich. Aanhangers van de laatste opvatting plaatsen het ontwerp dan ook tussen 1903 en 1906. Daartegen pleit dat op een uit 1900 (?) stammende fabrieksfoto het afvullen van de bekende contourflessen al te zien is. Vóór het idee van een artistieke geestelijke vader pleit wellicht de uitvoering van het etiket: vanaf het begin in fel rood en geel en dat in een tijd dat etiketten doorgaans kleurloos waren. De krachtige uitstraling van de gekozen kleurcombinatie is door bedrijven als Kodak, Shell, McDonalds' en inmiddels ook Praxis ruimschoots bewezen.

Geheel boven: Reclameplaat voor de met peulvruchtenpoeder bereide 'Meilleur des Potages pour Pauvres et Riches' ca. 1900.

Boven: Twee hand-ingekleurde fabrieksfoto's, waarschijnlijk uit 1900, waarop o.a. het afvullen van MAGGI aroma in de bekende contourfles te zien is. In 1893 kreeg het bedrijf een eigen landbouwbedrijf voor de aanvoer van gegarandeerd verse groenten en peulvruchten. (N.B. In het Frans légumineuse genoemd).

Onder: Twee flessen No. 6 naast flesjes No. 0-1 en 2. Collectie Likeur en Frisdrankmuseum; Inzet: Email reclamebord, ca. 1900.

In 2011 vierde de Maggi organisatie het 125-jarig bestaan van het contourflesje. Een afbeelding uit dat jaar toont de diverse gedaantewisselingen die het in de loop der tijd heeft ondergaan. Alle flesjes droegen van meet af aan het vier-puntige stersymbool, met zekerheid naar een idee van Julius Maggi zelf en een symbool van zijn levensovertuiging: 'Door het kruis naar de ster' ofwel 'Dwars door moeilijkheden naar succes'.

Tussen 1895 en 1897 werd het product in Nederland geïntroduceerd. Op de Nederlandse etiketten staat dan ook 'Sinds 1865'. Alsof er al niet genoeg verwarring over het jaar van introductie bestaat.

Een jaar later richtte Maggi zijn eigen reclame en persafdeling op en startte een intensieve reclamecampagne. Ook in Nederland werd druk geadverteerd. Dat maakte het product met zijn typische geur enorm populair, zozeer, dat **Lavas** - een plant met eenzelfde geur en bekend onder de Latijnse naam **Levisticum Officinale** wordt aangeduid als **Maggiplant** hoewel het geen bestanddeel van het aroma vormt. In 1902 richtte Julius Maggi in Parijs de 'Société Laitière Maggi' op, gericht op de verkoop van verse melk. Het zou zijn laatste initiatief voor gezond volksvoedsel worden. Op 12 oktober 1912 overleed hij, 66 jaar oud, aan de gevolgen van een herseninfarct. Hij kan met ere vermeld worden als een pionier van het merkartikel en als voorvechter van wat wel eens plechtstatig als de 'Verheffing des Volks' wordt aangeduid.

Rechts:
Afbeelding van de
'Maggi'plant
*Levisticum
Officinale*.
Links:
Met melkbussen
geladen kar van
de Société Laitière
Maggi. Een
afbeelding uit
begin 1900.

Succes brengt navolging en zo ontstonden in de loop der tijd talloze merken soeparoma waarvan de verpakking van het originele Maggiflesje was afgeleid. Het moet de ontwerpers heel wat hoofdbrekens gekost hebben om telkens weer een nieuwe variatie te vinden

Soeparoma's op basis van vleesextracten waren enorm populair in het begin van de 20^e eeuw en werden beschouwd als een belangrijke bron van proteïne en dus als onmisbaar onderdeel van een gezonde maaltijd.

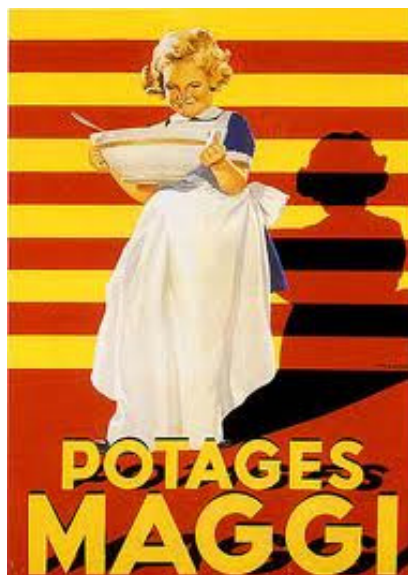
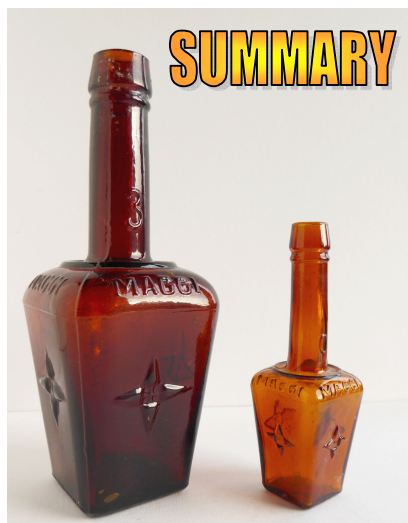

Aan de Amsterdamse Haarlemmerweg 317-321 verrees in 1925 de eerste Maggifabriek en al in 1934 moest een grotere vestiging worden gebouwd aan de Haarlemmerweg 331-333. De flesjes die daar werden afgevuld werden vanuit Duitsland aangevoerd. Fabrikant was de glasfabriek in Spessart, onderdeel van de Gerresheimer Glashüttewerke. In ons land waren de glasfabrieken niet ingericht voor dit soort kleine, langhalzige flacons maar het lukte wel om de orders te krijgen op het 960 cl. model. Tot aan de sluiting van de Maggifabriek in 1993 heeft de Leerdamse glasfabriek deze flessen geproduceerd.

*'Jong geleerd is oud gedaan, Zie dat vrolijk driet al aan..'
Advertentie uit 1930.
Rechts: De Maggifabriek aan de Amsterdamse Haarlemmerweg.*

Literatuur: Constantin Schuler: *Fridolin Schuler – ein vergessener sozialmedizinische Pionier*. Schweizerische Ärztenzeitung, 2007.
Jitka Lnenickova: *Bohemian and Moravian Container Glass* (zonder jaartal)
Wouter Klootwijk: *Poolse Maggi bij de Chinees en Flesje Jarig*, NRC Handelsblad resp. 19/8/ 2011 en 24/2/ 2012.
Johan Soetens: *In Glas Verpakt / Packaged in Glass*, Amsterdam 1999 / 2001.

the same odour is popularly called **Maggi plant** although the plant is no ingredient of the aroma. Heavy advertising helped to make the product very popular. Aromas, based on extract of beef were considered an important source of protein. At the same time, the success of Maggi's aroma brought a number of competing products on the market, all packaged in more or less similar bottles.

The era after the Napoleonic wars was not the happiest for the European population. Seldom has there been such poverty as in the second half of the 19th century. Poor housing and health conditions, insufficient knowledge of the cause of illnesses and deceases (it was not before 1882 that Robert Koch identified the Tubercle Bacillus), long working hours for men, women and children alike, undernourishment, alcohol abuse, infant mortality: the list is depressingly long.

In Switzerland, in 1864, the paediatrician Fridolin Schuler (1832-1903) was appointed factory-inspector for the Kanton (federal state) Glarus, to verify that a maximum of twelve working hours would be maintained. In 1879, he published statistics on the frequent occurrence of pulmonary consumption among factory workers. Eventually that brought him to the position of factory-inspector for the whole of Switzerland. In 1882, during an address, he pointed at the low nutritional value of the workers' diet as the cause of many diseases: often 'Schnapps' was the main source of calories. His idea was to develop a food, made from ground leguminous plants and that brought him into contact with Julius Maggi (1846-1912), the son of an Italian immigrant who had, in 1869, taken over his father's grindery. In 1884, the first industrial produced ground leguminous powder was put onto the market, followed, in 1886, by ready-made soups, based on the same powders but with additional flavouring. In that same year Maggi brought his legendary aroma onto the market, packaged in a characteristic bottle that has remained practically unchanged for more than 125 years and has become an icon, comparable with the Coca Cola bottle (from 1916) and the bottle for Odol mouth-wash (from 1913). In those days, the choice for a label in bright yellow and red was revolutionary but in the meantime companies such as Shell, Kodak and McDonalds have amply proved the power of that colour combination.

In 2011, the Maggi organization celebrated the 125th anniversary of the contour bottle that had undergone only slight alterations. All bottles show the four-pointed star, symbol of Julius Maggi's device: '*Through the cross (difficulties) to the star (success)*'. There are six different sizes, all marked from 0 to 6 on the neck of the bottle. The product, with its typical flavour, became so popular that the Lavas plan, or *Levisticum Officinale*, which has

However, they never reached the fame of the original one. And then to know that there is a theory that Julius Maggi was not at all the inventor of his bottle, but the Belgian Julius de Praetere (1879-1947), from Gent, painter and graphic designer, a teacher in graphic arts in Krefeld and, in 1905, a director of the Museum of Applied Arts in Zürich. That would mean that the Maggi bottle cannot be dated earlier than 1903 or 1906.

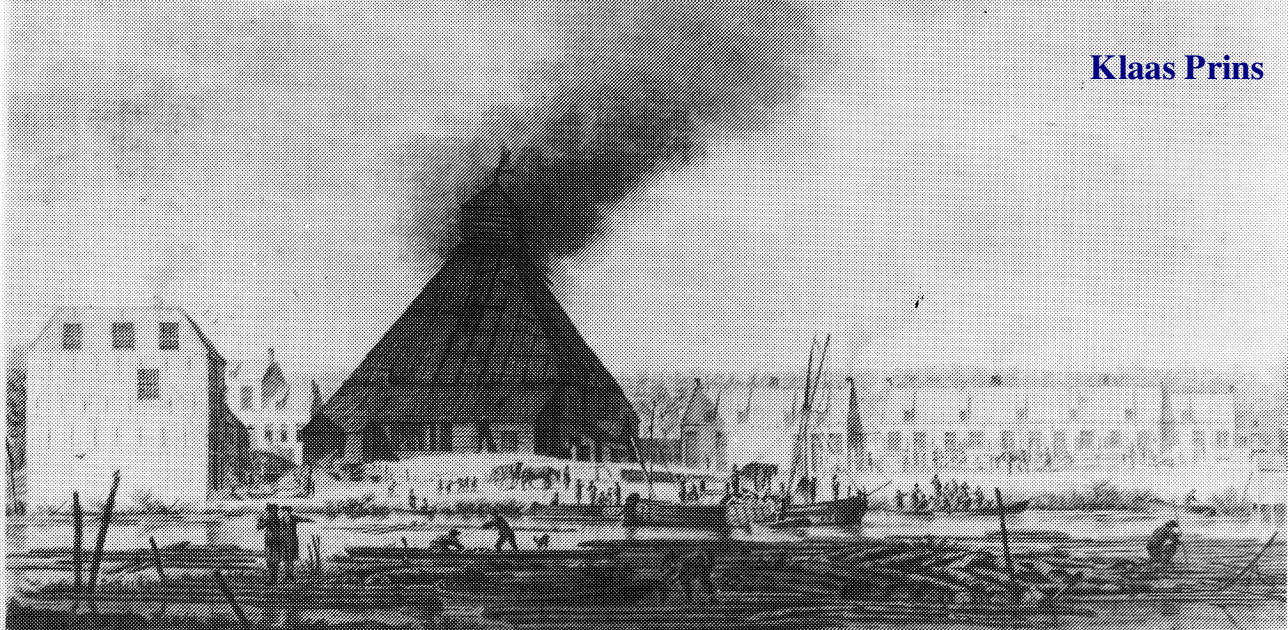
What is truth? We have to leave you behind with this enigma.

In 1912 Julius Maggi died in Paris, from cerebral thrombosis. In the world of branding and advertising his name will be remembered as one of the fathers of proprietary articles.

EEN ROTTERDAMSE GLASBLAZERIJ

Klaas Prins

De glasblazerij van J.F.Hoffmann en Zoonen in 1773. Vóór het bedrijf is het Buizengat te zien, genoemd naar de haringbuizen die er hun thuishaven hadden. Rechts de huizen van de arbeiders. Naar een tekening van K.F.Bensdorp.

In mijn verzameling heb ik een viertal flessen die alle op de bodem in reliëf de tekst vertonen

“JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM”.

Het zijn zware, donkergroene flessen die in een Ricketts-mal zijn geblazen en daarna met de hand zijn afgewerkt. Deze flessen heb ik in de loop der jaren bij elkaar gekregen via verzamelaarsmarkten, ruilbeurzen en veilingen, waar ze mijn belangstelling kregen omdat ikzelf uit Rotterdam kom en de naam “Hoffman” als bedrijf mij onbekend was. Was het een drankenhandelaar, een leverancier van medicijnen tegen hoofdpijn of wellicht een glasblazerij? Om hier achter te komen ben ik de archieven in gedoken en heb ik de volgende informatie kunnen achterhalen.

In het jaar 1748 verkreeg een Duitse ijzerhandelaar, Johann Friedrich Hoffmann, die zich in 1734 als 18 jarige jongeman in Rotterdam gevestigd had, een stuk grond aan de Hoogen Zeedijk tegenover slot Honingen in erfpacht om daarop een ijzergieterij en een glasblazerij op te richten. Het terrein lag in Kralingen (sinds 1668 in bezit van Rotterdam) achter het Buizengat, zo genoemd omdat de haringbuizen hier ooit hun thuishaven hadden.

De Hoffmanns woonden sinds mensenheugenis in het burchtstadje Hachenburg, gelegen in het Westerwald. Daar werd van oudsher ijzererts gewonnen en door de overvloedige hoeveelheden hout werd er op grote schaal houtskool gemaakt. Geen wonder dat daar een bloeiende ijzerindustrie ontstond waarvan de producten, met de Rijn als natuurlijke transportweg, deels in Rotterdam verhandeld werden.

Detail van een stadskaart uit 1650. Rechts is het Buizengat te zien. Rechts daarboven lag in 1748 de glasfabriek van Hoffmann.

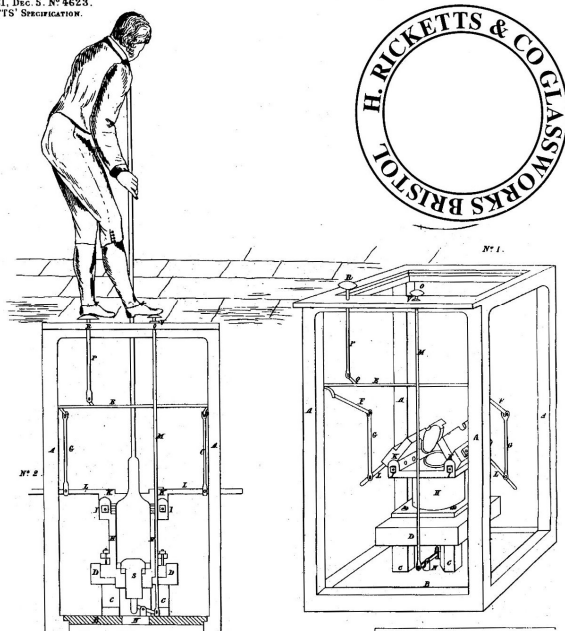
Twee langhalzige wijnflessen, 1853-1897, zwart glas, met bodeminscriptie "JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM". H. resp. 29 en 29 1/2 cm. Collectie Klaas Prins.

De jonge Johann komt dan ook eerst in het handelshuis van zijn landgenoot Hartcop terecht maar begint na drie jaar voor zichzelf, trouwt in 1742 de enige dochter van zijn voormalige werkgever, legt in 1743 de poorterseed af en vernederlandst zijn naam tot Johan Frederik. In datzelfde jaar sterft zijn echtgenote en twee jaar later zijn schoonvader waardoor hij uiteindelijk als enig erfgenaam eigenaar wordt van diens handelshuis. Hij levert zowel gereed product als ruwijzer en de Staten en Admiraliteit voorziet hij van 'Kogels, Bomben en Granaten'. Omdat hij verwacht dat het zelf maken van munitie uit ruwijzer profijtelijk voor hem en strategisch aantrekkelijk voor de Overheid zal zijn dient hij in 1748 een rekest in om een 'Gieterij en Trafiek' te mogen vestigen. Het stadsbestuur laat deze gelegenheid om arbeidsplaatsen te creëren niet voorbij gaan en geeft nog dezelfde maand vergunning om 'te moge kosten maeke en onderhoude een gebouw tot een fabryk zoo om kogels, Bomben, Granaten en andere ammunition van oorlog te gieten, **alsook glas te blazen**'. Hoffmann had is zijn rekest met geen woord over glasblazen gesproken maar ongetwijfeld heeft het stadsbestuur hem daartoe overgehaald. Rotterdam had een ongelukkige geschiedenis met de glasfabricage hoewel met vrijstel van wachtgelden en accijns, vrijdom van kolen en met het verstrekken van leningen getracht was deze voor de plaatselijke economie belangrijke industrie aan de stad te binden. 1615, 1641, 1669, 1683, 1705, 1714, allemaal stichtingsjaren van glasblazerijen die het geen van alle langer dan tien of twintig jaar uitgehouden hadden. Ook dit keer toont het stadsbestuur zich van de royale kant; '....ten regarde van de Brandstoffen noodig aen hem suppt. en zijn successeurs verleent voor de tijd van vijff en twintig jaren vrijdom van imposten op koolen, turff en hout alsmede van de bieren hetgeen op en in dezelve Gieterij noodig zal zijn....'.

Dit keer gaat het beter dan in het verleden. Eerst komt de glasblazerij in bedrijf, waarvoor men de arbeiders uit Duitsland zal hebben gehaald en die in

huisjes nabij de fabriek werden ondergebracht. De eerste glasfabriek in het nabijegelegen Schiedam zou immers pas in 1854 worden gebouwd dus daar kunnen ze niet vandaan gekomen zijn. Ook de oprichting van die in Delft (ca. 1800) en in Leerdam (1765) zou zonder Duitse vakmensen niet mogelijk zijn geweest. Opvallend is dat men al spoedig gebruik is gaan maken van de in 1821 door Henri Ricketts (van de Phoenix Glassworks in Bristol) gepatenteerde vormconstructie voor een drie-delige klavorm welke met voetpedalen te bedienen was. Geen glasvorm is ooit beroemder geworden. Voor het eerst konden flessen nu ook met een bodeminscriptie gemaakt worden terwijl ze tevens een gegarandeerde inhoud hadden. Ook de glasfabriek van Boers in Delft beschikte over dit soort vormen want in 1833 bestelde het

handelskantoor van Wed. G.Thijssens & Zn. in Amsterdam daar nadrukkelijk flessen met naam in de bodemrand ten behoeve van Wijnd Fockink.

Vanaf 1750 komt ook de ijzergieterij in bedrijf. In beide gevallen maakt men gebruik van temperaturen rond 1100 oC en de gebouwen van glasovens en ijzersmeltovens vertonen dan ook een grote overeenkomst zoals op oude gravures is te zien. Met die ijzeroven schrijft Hoffmann overigens geschiedenis. In de 17^e en 18^e eeuw wordt in Europa ijzer gewonnen in met houtskool gestookte ovens. Vanaf 1750 vindt in Engeland langzaam de overgang plaats naar stoken met cokes, hoofdzakelijk wegens gebrek aan hout. Op het vasteland van Europa gebeurt dat veel later maar Hoffmann kan dankzij het haventje van het Buiengat gemakkelijk cokes importeren.

In Nederland bestaat op het moment dat zijn onderneming op gang komt slechts één ander bedrijf dat zich met het winnen van ijzer bezig houdt: de in 1685 gestichte ijzermolen in Gaanderen in de Achterhoek. Maar Hoffmann wint geen ijzer; hij smelt vanuit Duitsland geïmporteerd ruwijzer, wat een veel betere kwaliteit oplevert en is daarmee de eerste in Europa.

Een primeur voor Rotterdam!

Hoffmann hertrouwt in 1747, stijgt steeds verder op de maatschappelijke ladder en krijgt het steeds drukker. Dat vraagt uiteindelijk te veel van zijn krachten. Op 27 februari 1777 sterft hij, nog maar zestig jaar oud en wordt bijgezet in het familiegraf in de St. Laurenskerk.

Het bedrijf in Rotterdam zou van nu aan van vader op zoon worden voortgezet tot de sluiting in 1899.

In 1810 wordt voor Napoleon een geschrift opgesteld waarin bijzonderheden over de glasmakerij worden vermeld. Er staat in dat er zich op dat moment in een buitenwijk van Rotterdam slechts één glasblazerij bevindt, dat deze aanzienlijk is en een uitgestrekt stuk grond bezit waarop naast de glashut ook woningen voor het personeel en hun gezinnen staan. De fabriek werkte met zo'n vijftig arbeiders, maar door de verslechterde economische omstandigheden gedurende de laatste tijd is dat aantal verminderd tot veertig arbeiders en heeft men de productie zelfs voor een aantal maanden moeten stilleggen. Hierin deelde de Rotterdamse glasblazerij in de algehele malaise:

In Nederland waren er volgens dit geschrift tot aan 1806 zeven glasblazerijen aanwezig, in 1810 waren dat er nog maar vijf waarvan er gedurende de laatste twee jaren slechts drie werkzaam waren en hiervan stond er dan weer één op het punt van ophouden. Als oorzaak van deze neergang wordt aangegeven dat de export van flessen, vooral naar de koloniën, door de oorlog tussen Frankrijk en Engeland ernstig werd

*Links: Wijnfles, z.g. Luiker model, H. 23 cm.
Rechts Bier(?)fles, H. 27 cm. Beide flessen met modern-inscriptie "JF. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM".
Collectie Klaas Prins.*

Uit: Memoire statistique sur le commerce et les fabriques de Rotterdam

Il n'y en a qu'une (verrerie) dans un des faubourgs de Rotterdam, mais elle est considerable et occupe un vaste terrain par la reunion de tous les batiments qui y appartiennent ainsi que par ceux qui servent de demeure aux ouvriers et leurs families. La fabrication consiste en bouteilles de verre noire en formes variees. Cette fabrique travaillait depuis 60 ans avec une cinquantaine d'ouvriers; mais depuis deux ans elle a du reduire ce nombre a environ quarante et a du suspendre en outre de temps en temps sa fabrication pour plusieurs mois consecutifs. Elle partage sa decadence avec les autres Fabriques de ce genre. Jusqu' en 1805 il y avait en Hollande sept verreries, maintenant il n'en existe plus que cinq et depuis deux ans il n'en travaillent plus que trois, une desquelles est aussi a la veille de cesser sa fabrication. Les principales causes qui ont produit de temps en temps cette decadence sont d'abord l'interruption de la navigation qui procurait aux verreries un debouché tres important, non seulement de bouteilles carrés ou a liqueur, mais aussi de toute autre sorte de bouteilles et flacons a vin, pour l'exportation en general, surtout pour celles vers les colonies. Une autre cause se trouve dans la diminution progressive de busage de vins, par suite des circonstances'

Er waren rond 1850 ook handelsbedrijven waarin naast Hoffmann ook Loopuyt uit Schiedam deelnam en het is niet onwaarschijnlijk dat Hoffman ook flessen voor Loopuyt heeft geproduceerd.

De algemene achteruitgang van de flessenindustrie en vooral ook de concurrentie van andere flessenfabrieken, waarnaar sommige van de grootste afnemers van Hoffmann waren overgegaan, waren er de oorzaak van dat de productie van flessen in 1897 werd beëindigd en dat de firma in 1899 werd geliquideerd. In datzelfde jaar sloten meer glasblazerijen hun deuren. Deels hing dat samen met de oprichting van de Vereenigde Glasfabrieken te Vlaarding, deels met het feit dat de particuliere eigenaren niet bereid waren investeringen te doen in machinale productie.

De ijzergieterij was al in 1822 verplaatst naar Breda.

J. Bickers (1845-1876): De afgebrande glasblazerij Hoffmann, ca. 1845. Collectie Museum Rotterdam. Inv.nr. 11132.

bemoeilijkt en dat door de oorlogsomstandigheden het drinken van wijn aanzienlijk verminderd was en er derhalve minder flessen nodig waren.

In 1836 stortte door een zware storm het dak van de glashut in, waardoor er een felle brand ontstond en een groot gedeelte van de glasblazerij in as werd gelegd. Pas in 1853 werd de fabriek weer opgebouwd: op 27 juli werd de eerste steen gelegd en eind augustus werden de nieuwe gebouwen in gebruik genomen. Volgens informatie uit het artikel in het Rotterdamsch Jaarboekje 1915 was de Heineken Brouwerij (Amsterdam 1863, Rotterdam 1874) een grote afnemer van flessen van de firma Hoffmann.

In de collectie van het Museum Rotterdam bevinden zich twee flessen die door Hoffmann vervaardigd zijn en waar de bodembehakking luidt "J.F. HOFFMAN & SONS ROTTERDAM". (inv.nrs. 3.342 en 2.937). Ook deze flessen zijn in een Ricketts mal geblazen. De hoogtes zijn 27cm en 25cm. Voor beide flessen wordt een datering vermeld van 1853-1870. Deze flessen werden aangetroffen in de Verenigde Staten en onderschrijven het belang van export van flessen voor de firma Hoffmann.

De behakking op de bodem van zowel de in Nederland als de in de Verenigde Staten gevonden flessen geven de naam Hoffmann met slechts één letter "N" weer, terwijl in alle documenten de naam Hoffmann met twee letters "N" wordt geschreven.

SUMMARY

The Museum Rotterdam has in its collection an interesting object: a partly polished lump of clear glass, 14 x 20 cm., with an engraving showing glassblowers at work. In the background are the contours of what once was the only successfully operated bottle making facility in Rotterdam, that of J.F.Hoffmann.

The glass object is not old: it was commissioned by the museum in 1980 as part of an educational project. However, the image of the glassblowers is based on one of the pictures in the encyclopaedia of Diderot and d'Alembert that was written two hundred years earlier.

*The glass factory Hoffmann in 1859 by Simon van Reyn Snoek (1816-1877).
Collection Rotterdam City Archives.*

In 1748, the German born Johan Frederik Hoffmann, then 32 years old, made a request to the authorities in Rotterdam for the building of an iron smelting furnace, easterly of the city, near a small harbour that was used as a winter shelter for fishing boats. As a young man of 18, he had come to Rotterdam as an apprentice with one of the trading companies that imported iron from the

German area of the Westerwald, had married his boss's only daughter, had acquired Dutch citizenship and started his own firm, supplying iron for military purposes to the Admiralty. The Rotterdam authorities, only too happy to

welcome new employment in the city, granted him permission within weeks but persuaded him at the same time to start a glass bottle factory as well. From the 17th century onward the city had tried to get a glasshouse within its boundaries but none had survived longer than ten or twenty years. Johan Frederik himself had not mentioned a glasshouse in his request but presumably complied easily. With his German background it cannot have been hard to find oven builders and glass blowers. In the 18th and 19th century no bottle factory in the Low Countries could be built or operated without German craftsmen. Their work must have been efficient for in that same year 1748 production started. It took another two years before the iron smelt furnace came into operation and the profitable and strategically important supply of 'Bombs, Granates and all kind of ammunition of war' could begin. In 1822, the iron works were moved to the city of Breda.

In 1836, a heavy storm blew the roof off the building, causing a devastating fire that laid a great part of the glass factory in ashes. Rebuilding took place in 1853 and the glass factory became an important supplier of beer bottles to Heineken. All bottles in private collection or in museums, known to have been made at Hoffmann's, can be traced to this period thanks to the fact that the glass factory adopted Henri Ricketts' invention of a three-part blow mold soon after its invention, in 1821. It has become the most famous blow mold ever: for the first time bottles could be furnished with the proprietors' name in the bottom. Moreover; all bottles had the same dimension and content. The bottles shown in the previous four pages all have either J.F. HOFFMAN EN ZONEN ROTTERDAM".or "J.F. HOFFMAN & SONS ROTTERDAM" in the bottom.

Left: Long-neck wine (or beer?) bottle, H. 27 cm. with J F HOFMAN & SONS in the bottom. Ca. 1855. Private collection Rotterdam

In 1897, the Hoffmann bottle factory was discontinued, partly due to economic circumstances, partly to the fact that most privately-owned glasshouses could not or would not raise the capital to meet the demands of the age of mechanisation. In 1899, several small glass houses combined their interests in a new company, 'Vereenigde Glasfabrieken' (United Glassworks) that in time would become by far the biggest bottle supplier in the Netherlands, but Hoffmann & Sons were no part of this. (JS)

Bronnen/literature: Rotterdamsch Jaarboekje 1915: *Een Oud-Rotterdamsche Firma. Johan Frederik Hoffmann en Zoonen, 1734-1899* door W.J. Hoffmann J.Jzn. Werkt. Ing.

P.M. van Gent: *GLAS – Glasindustrie in Nederland* Geschenk aan H.A.P. Pijnacker t.g.v. diens 20-jarig jubileum als directeur van de Vereenigde Glasfabrieken, maart 1941

Dik Nas: *De ijzergieterij aan het Buienzgat, Elahuizen* (Fr.) 2013

www.bedrijfshistorierotterdam.nl

Johan Soetens; *In Glas Verpakt/Packaged in Glass*, Amsterdam 1999 / 2001

A REMARKABLE COÏNCIDENCE AND A WONDERFUL FIND

Recently, in February 2015, one of our members, André Toen, was doing repair work on the foundation of his 19th century house near the centre of Rotterdam. In May 1940, it had narrowly escaped the devastating effects of the bombardment by the German Luftwaffe that had laid the heart of the city in flames and ruins and it was more than time to give the almost two hundred year old building a check-up below street level. While clearing out all sorts of debris he suddenly found a bottle in his hands that must have been lying there undisturbed for at least 150 years. It has all the characteristics of a bottle made in the Hoffmann glass factory, with a similar size, colour and structure as the other bottles mentioned in the above article. Although the neck party is asymmetrical, it was undoubtedly blown in a Ricketts mold: the mold seams on shoulder and neck are clearly visible.

In the 19th century, bottles such as this were common for the export of beer as is shown on a poster from 1896. Rotterdam was an important market for beer, the more so since from there it was exported to the East India colonies that had no brewery of their own. Bottles were preferred over casks for safety and hygiene reasons.

Dutch beer of these days was of a dark and rather bitter tasting kind with high alcohol content. Towards the end of the century the German light coloured beer came into fashion.

This bottle has H.E. TEN BOEKEL ROTTERDAM in the bottom and might be connected to one of the board members of the brewery 'The Crowned Falcon' in Amsterdam. Originally founded in 1733, it was, in 1792, bought by Jan Messersch van Vollenhoven, from Rotterdam, and grew into the largest brewery of the city.

In 1867, a Ten Boekel was registered as a member of the board but the connection to the newly found bottle has still to be proven. In 1941, the van Vollenhoven brewery was bought by Heineken and the brand was discontinued. (JS)

PALMYRA

EN HET GLAS DER SASSANIDEN

Johan Soetens

Zowel mijn beroep als mijn interesses hebben me over grote delen van de wereld gebracht. Het is triest te moeten vaststellen dat je onder de huidige omstandigheden uit de helft van die bezochte landen beter kunt wegblijven

1998. Een maannacht in Palmyra, ooit de neest bezochte bezienswaardigheid van Syrië, bijgenaamd 'De Stad van Duizend Zuilen' en door de Arabieren 'Tadmoor' genoemd hetgeen 'wonder' betekent. De naam Palmyra (stad van palmbomen) kreeg de stad van de Romeinen.

Onze reisgenoten hadden besloten vroeg naar bed te gaan maar mijn vrouw en ik wilden de aanblik niet missen van de oude, door zilverlicht beschenen zuilen, met de stilte van de Syrische woestijn rondom ons. Er bleek zowaar nóg een nachtwandelaar te zijn: een Duitse geschiedenisleraar. Staande in het uit de 2^e eeuw stammende theater, onder een onvoorstelbare sterrenhemel, citeerden we gedichten van Heine, Schiller en Rilke met mijn vrouw Joan als toehoorder.

Dat tafereel zal zich niet spoedig herhalen. De verschrikkingen van de oorlog gaan al jaren over dit land en over deze oude grensstad. De oude zuilen zien opnieuw neer op verwoesting en cultuurroof.

De geschiedenis van Palmyra gaat terug tot het tweede millennium vóór Christus. De stad ontwikkelde zich tot een van de belangrijkste culturele centra van de antieke wereld en als belangrijke en schatrijke handelspost op de zijderoute naar- en van India en China. Ze werd veroverd door Alexander de Grote en maakte na diens dood deel uit van het rijk der Seleuciden, de dynastie die door Alexander's generaal Seleucus Nicator werd gesticht.

In de eerste decennia van de tweede eeuw kwam de stad onder invloed van Rome. Zij diende, evenals de tussen de Eufraat en de Tigris door Septimus Severus gevestigde provincie Mesopotamië, als bufferzone tussen Syrië en de vijandige Parthen, een oorspronkelijk nomadische stam die grote delen van het Oostelijk Seleucidische rijk veroverd had. De van top tot teen gepantserde lanseniers en boogschutters waren eeuwenlang geduchte tegenstanders van de Romeinse legioenen. In 224 werden zij echter verslagen door de Iraanse dynastie der Sassaniden die gedurende de volgende vierhonderd jaar in voortdurende strijd gewikkeld zouden blijven met Rome en later met Byzantium. Al die eeuwen bleef Palmyra een stad op de grens, beïnvloed door culturen van Oost zowel als West, tot ze in 651 veroverd werd door de Moslims. Dat betekende het einde van de Sassanidische

invloed en de verbintenis met dat rijk, ooit van ongehoorde pracht, waarin oude tradities van de cultuur van Perzië en India en die van de Griekse Hellenistische beschaving elkaar gevonden hadden. De erfenis van de Sassanidische vormgeving en decoratietechnieken bleef echter nog lang gehandhaafd in wat wordt aangeduid als 'Vroeg Islamitische' glaskunst.

De huidige ruïnes, pas in de 17^e en 18^e eeuw opnieuw ontdekt door reizigers, getuigen nog van de grootsheid van deze woestijnstad zoals de monumentale hoofdweg, 1200 meter lang en omzoomd met colonnades waarlangs het locale verkeer placht te gaan als ware er in al die eeuwen niets veranderd.

Sassanidisch glas uit het RMO Leiden. Van Links naar rechts: Beker op voet met vierkant geslepen vakjes, inv.nr. B1965/4.2; Flesje met ronde geslepen facetten, H. 8,5 cm. inv.nr. B1967/12.3; Kom met ronde en zes-kantige facetten, H. 8,4 cm.; Flesje met zes-kantige facetten, H. 22,5 cm; Langgerekt (drink?)glas, H. 17 cm.; Kom, 6^e-7^e eeuw, H. 8,4 cm. Flacon, H. 22,5 cm.

De opleving van de klassieke bouwstijlen in de stedenbouw in het Westen is voor een groot deel toe te schrijven aan het bekend worden van de prachtige ruïnes van Palmyra. Niet voor niets staan die sinds 1980 op de lijst van de Unesco World Heritage, sinds 2013 helaas met de vermelding 'ernstig bedreigd'.

Lange tijd is gedacht dat Mesopotamië en Iran in de Late Oudheid geen eigen glasproductie kenden en het monopolie daarop berustte in West Syrië en Egypte. Tegenwoordig is bekend dat tijdens de vierhonderd jaar durende Sassanidische koningsdynastie kenmerkend glaswerk is gemaakt al zijn er tot nu toe geen duidelijke voorbeelden van glasblazerijen gevonden. Dat zal, gezien de rampzalige toestanden ter plekke, waarschijnlijk ook niet snel gebeuren. De gevonden objecten, voor een belangrijk deel grafvondsten, zijn zowel vrij- als vormgeblazen en hebben een bijzonder dikke wand. Dat was niet voor niets want het draagt vaak een geslepen en gepolijste versiering over het gehele oppervlak in de vorm van ronde, vierkante en zeshoekige facetten. Ook de oorspronkelijk bolle bodems werden doormiddel van een groot, geslepen facet van een standvlak voorzien.

Een andere decoratiemethode was de versiering met wat aangeduid

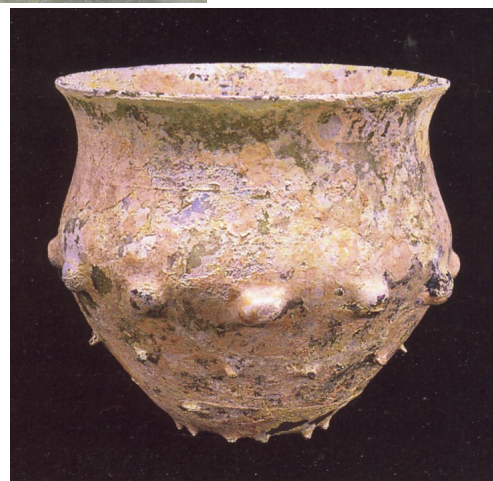

wordt als 'stekeltjes': op de wand aangebrachte glasdruppels die deels met een soort pincet werden uitgetrokken. Naast het decoratieve effect dienden die wellicht tevens om de gebruiker een goed houvast te bieden.

Te oordelen naar het aantal gevonden objecten was de komvorm het populairst. Verreweg het bekendst zijn de objecten met geslepen en gepolijste facetten. Het glas was oorspronkelijk merkwaardig helder, hoewel vaak met een zegroene tint, en werd mogelijk beschouwd als een vervanger van het zeer kostbare bergkristal. Door het langdurig verblijf in de grond heeft het echter vaak een grijs/bruine, kalkachtige verweringslaag gekregen waardoor het op het eerste gezicht soms op aardewerk lijkt.

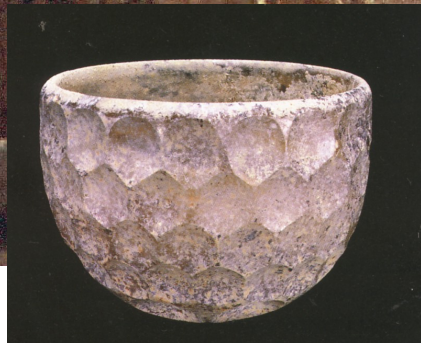
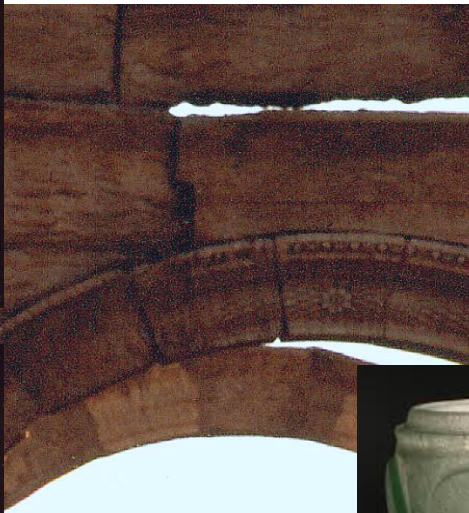
Fles van lichtgroen glas met irisatie en kalkresten, versierd met vier rijen 'stekeltjes'. H. 13 cm. D. 9,5cm. Coll. RMO Leiden Inv.nr. 1 2008/0.8

Drs. M. Brouwer vermeldt dat een tweetal exemplaren die al in de Oudheid naar Japan werden verstuurd nog de oorspronkelijke heldere kleur vertonen en een indruk geven van de grote luxe waarmee de Sassanidische vorsten zich omringden.

Boven: Sassannitische glazen (drink?)kom, H. 7,3 cm. en een parfum- of balsemflesje, H. 8,8cm. van lichtgroen glas, geïriseerd en gedecoreerd met 'stekeltjes'. Collectie RMO Leiden.

Onder links: Kom uit de 3^e-4^e eeuw. H. 8,3 cm. Aan de bovenzijde voorzien van glasbobbels en daaronder uitgeknepen stekeltjes. **Rechts:** Kom, 3^e-4^e eeuw, H. 9,4 cm. op gelijke wijze gedecoreerd. Door verwerking is de oorspronkelijke geel-groene glaskleur nauwelijks meer te zien. Collectie Corning Museum of Glass. Inv. nrs. S 2430 en S 2600.

Vanaf links boven met de klok mee: Kom, 5^e-6^e eeuw. H. 7,7 cm. Lichtgroen met ingeslepen banden, vierkante en ronde facetten. Collectie Corning Museum of Glass inv.nr. 61.1.12;

Kom, 4^e-6^e eeuw met vijfhoekige geslepen facetten. Collectie V&A Museum Londen, inv.nr C 58.1963; Blauw-groene kom, 6^e eeuw, H. 4,2 cm. met zes vierkanten in reliëf en daarin ronde geslepen facetten. Collectie Sasson Ancient Art, Jerusalem; Kom, 5^e-6^e eeuw H. 7,9 cm. Collectie Metropolitan Museum of Art, New York. inv.nr. 59-34. Kom, 6^e-7^e eeuw, H.8,9 cm. Zes ingeslepen ronde facetten. Collectie Corning Museum of Glass inv.nr 79.1.58; Kom, 5^e-6^e eeuw. H. 8,9 cm. met vijf rijen geslepen facetten. Collectie Corning Museum of Glass inv.nr. 60.1.3. (Achtergrondfoto: Blik door de triomfboog aan het begin van de decumanus, de colonnadastraat van Palmyra).

Boven met de klok mee; Drinkglas, 4^e-6^e eeuw. H. 12, 8 cm. Collectie Corning museum of Glass inv.nr. 79.1.59; Flesje, 5e-8e eeuw. H. 8, 5 cm. Collectie RMO Leiden inv.nr. B 1967/12.3; Klokvormig flesje met vier facettenrijen, Sassanidisch of vroeg-Islamitisch, H. 11,7 cm. Pr. Collectie; Drinkglas 4^e-6^e eeuw, H. 10,9 cm. transparant licht groen glas. Collectie Corning Museum of Glass inv.nr. 63.1.4. Onder rechts: Beker op voet, Collectie Miho Museum, Kyoto, Japan. Links: Sprinklerflesje 3e-7e eeuw. H. 13, 6 cm. Collectie Corning Museum of Glass inv.nr. 68.2.1.44

de belangrijkste handelspost voor producten van- en naar het Oosten, cruciaal voor de verbinding tussen Persië, India en China met het Romeinse Rijk. Voordien vervulde de Jordaanse rotsstad Petra die functie. Het kost geen moeite zich voor te stellen hoe de stad Palmyra een belangrijke stapelplaats was voor de handel in Sassanidische glasproducten. Niet voor niets vermeldt het Leidse RMO nadrukkelijk Palmyra bij de aldaar tentoongestelde voorwerpen.

Eén exemplaar wordt bewaard in het Nationaal Museum te Tokyo en is afkomstig uit het mausoleum van keizer Ankan, overleden in 535. Het ander bevindt zich in het schathuis van de Todaiji-tempel in Nara, van 710 tot 784 de hoofdstad van Japan. In Japan heeft altijd belangstelling bestaan voor glas uit de Sassanidische en vroeg-Islamitische periode. In 1973 publiceerde Professor Shinji Fukai van de Universiteit van Tokyo zijn boek *Perushia no Garasu* dat vier jaar later ook in het Engels verscheen als *Persian Glass*. Daarin staan een groot aantal objecten afgebeeld uit privé verzamelingen zonder dat die met name genoemd worden. Begrijpelijk, als we bedenken dat vanaf 1959 op grote schaal illigaal werd gegraven in de Gilan Provincie in het noord-westen van Iran, gelegen aan de Caspische Zee. Veel van die stukken werden gretig door Japanse verzamelaars opgekocht. Dat veel Sassanidisch glas reeds in de oudheid in het Verre Oosten terecht kwam is evenmin verwonderlijk: een andere Chinese aanduiding voor de Zijderoute was de Glasroute hetgeen er op wijst dat glazen voorwerpen belangrijke handelsartikelen waren. Palmyra, gelegen in een vruchtbare oase in het hart van de Syrische woestijn had zich gaandeweg ontwikkeld als

Hoewel veel van de opgegraven glasobjecten door verwerking hun glans verloren hebben, bevinden zich in de collectie van het Corning Museum of Glass enkele vrijwel onaantaste specimen die een indruk geven van de oorspronkelijke grandeur. Sassanidisch glas verschilt van Romeins glas door het gebruik van plantenas met een hoog gehalte aan magnesium (Mg) en kalium (K) als weekmaker, waar de Romeinse glasblazers zich meer van minerale zouten bedienden. Verschillen in helderheid zijn toe te schrijven aan de zuiverheid van het gebruikte zand of kiezel, al naar gelang men dichter de kwaliteit van bergkristal wilde benaderen. De productie was niet beperkt tot luxe voorwerpen maar strekte zich ook uit tot zaken voor meer dagelijks gebruik zoals lampen, borden, flessen en bekers. In verschillende musea zijn voorbeelden er van te zien en ook in de antiekhandel vindt regelmatig aanbod plaats. Omdat veel objecten ongecontroleerd zijn opgegraven is de herkomst er van vaak onduidelijk zodat men zich in de beschrijving beperken moet tot algemeenheden als 'Oostelijk deel Romeinse rijk', 'Noord-West Irak' of simpelweg 'Iran'.

De grootse collectie ter wereld is waarschijnlijk die van het Corning Museum of Glass, met 73 objecten, beschreven in David Whitehouse's boek *'Sasanian and Post-Sasanian Glass'* (ISBN 0-87290-158-0) uit 2005. Daarin vindt men niet alleen holglas objecten maar ook tientallen zegels, of appliqué's en daarnaast uitvoerige chemische analyses van de glassamenstelling. Dat niet alle voorwerpen van geslepen facetten of opgelegde decoratie werden voorzien getuigt deze zeldzame fles uit de 3e-7e eeuw.

Van boven naar beneden: Kom van groenachtig, bijna kleurloos glas, 4e-7e eeuw, de rand afgewerkt door slijpen. Versiering van geslepen facetten en horizontale groeven. H. 7,2 cm;

*Lamp, 4^e-5^e eeuw, eveneens van groenachtig, bijna kleurloos glas, H. 18,7 cm. Geheel bedekt met ingeslepen facetten, onderbroken door horizontale banden; Lamp (of beker?) van bijna kleurloos glas, 4^e-7^e eeuw. H. 9,3 cm. Over het gehele lichaam voorzien van geslepen facetten en horizontale groeven. Tevens zijn rondom doorzichtige, blauw glazen glasdruppels aangebracht. Niet voor niets is dit pronkstuk afgebeeld op de omslag van *'Sasanian and Post-Sasanian Glass'*; Fles, H. 9,4 cm. D. 13,5 cm. Collectie Corning Museum of Glass, inv.nr. 2005.1.1*

Men kan moeilijk de stad Palmyra noemen zonder één van de merkwaardigste vrouwen uit de Antieke wereld te vermelden; Koningin Zenobia wiens Aramese naam Bat Zabbai 'Die met het mooie lange haar' betekende.

Het moet een vrouw van legendarische schoonheid geweest zijn. Tijdgenoten beschrijven haar als mooier en intelligenter dan Cleopatra en zeker in haar liefdesleven oneindig terughoudender. Ze sprak vloeiend Grieks, Egyptisch, Aramees en Latijn, reed paard als een man, kon urenlang te voet met het leger optrekken en was tegelijkertijd een liefhebster van

literatuur. In haar literaire salons waren filosofen en dichters te gast. Ze beriep zich er op af te stammen van de Seleuciden, de Egyptische koningin Cleopatra VII maar ook van de legendarische koningin Dido van Carthago. Zeker is dat het heersen haar in het bloed zat. In 258 werd zij de tweede vrouw van de koning van Palmyra, Septimius Odenathus die een zoon had uit zijn eerdere huwelijk. In 266 werd een tweede zoon geboren maar een jaar daarna werden zowel haar echtgenoot als haar stiefzoon vermoord, naar men zegt vergiftigd in opdracht van de Romeinse keizer Gallienus die de groeiende macht van zijn vroegere bondgenoot tegen de Oostelijke stammen als bedreigend ervoer. De éénjarige zoon Vabalathus (van het Aramese *Wahballat* = *Geschenk van de Godin*) erfde zijn vader's titels en zijn moeder besteeg met hem als koning en koningin de troon. Zenobia leidde veldtochten tegen Gallienus en twee van zijn opvolgers waarbij zij geheel Klein-Azië voor zich opeiste. In 269 trok zij Egypte binnen, de voornaamste producent van graan voor Rome, versloeg en doodde de Romeinse prefect Tenagino Probus en riep zichzelf uit tot koningin van Egypte. Rome was in die jaren verzwakt. Niet alleen aan de Oostgrens maar ook in het Westen werd het bedreigd door opstandige stammen. De in 270 aantredende keizer Aurelianus bracht daar eerst zijn zaken op orde en voerde daarna in 272 zijn leger Oostwaards, dwars door Anatolië. In 273 versloeg hij het leger van Palmyra nabij Antiochië en Emesa. Zenobia wist met haar zoon per kameel te ontsnappen met behulp van de Sassaniden maar werd door Romeinse ruiters ingehaald en gevangen naar Rome gevoerd. Tijdens de reis stierf haar zoon. Zenobia werd, gebonden met gouden kettingen, in een triomftocht meegevoerd waarbij ze door haar schoonheid de aandacht trok van senator Marcellus Petrus Nutrenus. Vanaf dat moment gaan de verhalen uiteen. Zo zou zij na de triomftocht zijn onthoofd, maar andere bronnen vermelden dat zij zelf gif in nam, Weer anderen houden het er op dat Marcellus haar huwde en dat zij in een villa in het huidige Tivoli een rustig leven leidde. De 5^e eeuwse bisschop Zenobius van Florence zou een nakomeling van haar zijn geweest.

Met zo'n levensloop is het geen wonder dat er minstens vijf opera's aan haar leven zijn gewijd, onder andere door Tomaso Albinoni en Gioachino Rossini. Wie Geoffrey Chaucer's *Canterbury Tales* in zijn boekenkast heeft staan moet er het hoofdstuk *The Monk's Tale* nog maar eens op nalezen. Naast beschrijvingen in dichtvorm van historische figuren als Hercules, Nebuchadnezar, Nero en Holofernes treft U ook die van Zenobia aan en zelfs in 1956 verscheen er nog een boek over haar: *The Queen of the East* door Alexander Baron.

Zeldzame zilveren munt (Antoninianus) met afbeelding van Zenobia Augusta, koningin van Palmyra. De keerzijde toont de figuur van de Romeinse godin Iuno Regina, beschermster en raadgeefster van de staat met een scepter in haar linker hand, een pauw aan haar voeten en een stralende ster.

Peervormige fles, 4^e-6^e eeuw. H. 20,2 cm. met 16 rijen hol geslepen facetten. Collectie Corning Museum of Glass inv.nr. 62.1.4

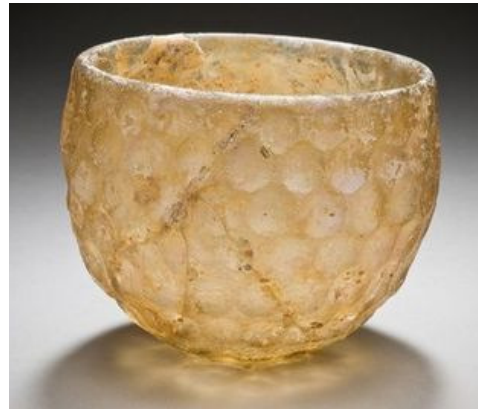

SUMMARY

PALMYRA AND THE GLASS OF THE SASANIDES

The city of Palmyra, a caravan oasis in the Syrian Desert, was founded in the 2nd millennium BC and developed into an important trading link between the Roman Empire and Persia, India and China. Laying on the crossroads of several civilisations in the ancient world it absorbed Graeco-Roman as well as Persian influences. It was one of the most important cultural centres of its time. Travellers stood in awe at the sight of the colonnaded street of 1200 meters forming the monumental axis of the city. The re-discovery, in the 18th and 19th century, of its magnificent ruins did exert a decisive influence on the evolution of neoclassical architecture in Europe.

Palmyra, as a trading city and an important stop-over on the Silk Route, drew products towards her from far beyond her borders, among which glass objects from the territory of the Sasanians, a dynasty that originated in southern Iran that ruled a vast empire, extending from Mesopotamia to parts of Central Asia. It is no wonder that the second name for the Silk Route became 'The Glass Route' for Sasanian glass objects were much in demand in China and India as well as in Japan. They have been found in the tombs of high-status Japanese nobility, related to the Emperor, such as the object, now in the National Museum in Tokyo, from the mausoleum of Emperor Ankan, who died in 535.

Left: Conical lamp (or beaker?), 4th -5th century, H. 18,7 cm. completely covered with cut, ground and polished decorations. Collection Corning museum of Glass inv. Nr. 59.1.580. Right: A very rare and probably unique conical lamp (or beaker?), 4th -6th century. H. 22,6 cm. decorated with trails of glass that were nipped together.

For a long time it was assumed that in the late antiquity Mesopotamia and Iran did not have a specific glass production but that situation changed quickly in 1958 when in the Gilan Province, northern Iran, cemeteries came to light which caused illegal digging on a large scale. Cups and bowls with wheel-cut and polished ornaments started to appear on the antiquities markets. In 1960, the University of Tokyo mounted the first archaeological expedition to Gilan and in 1973, professor Shinji Fukai of the same university published his study *Perushia no Garasu* on the subject, in 1977 translated into English as *Persian Glass*. Although so far no clear examples of Sasanian glasshouses have been found, it is now generally recognized that during the four hundred years of Sasanian rule very characteristic glass objects were made.

Sasanian glass is a silica-soda-lime composition with high level of K and Mg, meaning the use of plant-ash instead of mineral salts. They were mostly mouth-blown and finished with the help of pincers and shears, but also mould-pressed. The thick-blown transparent vessels were often decorated with deeply cut and polished facets as well as added spiral or vertical ribs.

Bottle, 5th-7th century. H. 8,3 cm. Mold-blown with circular pontil mark. Low relief on all four sides. Collection Corning Museum of Glass in.nr. 66.1.23

Below: Cup, 6th-7th century. H. 6,9 cm. Decorated with two rows of cylindrical bosses. The extensive weathering makes it impossible to determine the colour of the glass. Collection Corning Museum of Glass, inv.nr. 79.1.64

Literature:

S.Fukai; Persian Glass, New York, Tokyo and Kyoto, 1977

Drs. Marijke Brouwer; Glas uit de Oudheid, Amsterdam 1991

David Whitehouse; Sasanian and Post-Sasanian Glass in the Corning museum of Glass, Corning NY 2005

When Iran was ruled by the Sasanian dynasty (about AD 224 to 631), the techniques used to cut precious and semi-precious stones were also used on glass.

Also popular among Sasanian glassmakers was the application of spiky, pinched prunts. The majority of Sasanian glass was transparent and almost colourless with tinges of grey, blue or brown, depending on the impurity of the silica. However, many objects that have come to light have been found in funerary contexts and have suffered from the long time of burial under the ground. Due to weathering, they look at first sight almost like earthenware. When the Middle East passed under Islamic rule in the 7th century, there was no sudden break in artistic production. Sasanian traditions and the art of the Sasanian empire strongly influenced early Islamic art and continued to do so for many years. That makes it difficult to tell an object is late Sasanian or early Islamic.

Among the best known objects and certainly the most frequently offered for sale by antique dealers are bowls, or cups, about 8 cm. high and completely covered with round, square or hexagonal facets but there are also lamps, flasks and jars, giving an impression of the great luxury with which the Sasanian rulers as well as the upper classes surrounded themselves. Not for nothing was their empire the setting of Scheherazade's stories of the Arabian Nights!

With the accession of the Sassanid dynasty to the Parthian throne, the city of Palmyra had to combine its role as a trading city with the strategic and military role of supporting Rome in its struggle against them.

Its king Odenathus successfully stood in defence of the Roman empire: perhaps too successfully, because it probably was the cause of his assassination by Emperor Gallienus. His widow, the beautiful Queen Zenobia, conquered all of Syria and extended her dominion to Egypt and Anatolia but was defeated by the Romans in 273. Palmyra was sacked and plundered and the city walls were destroyed. In 634, the city was conquered by the Muslims but the area was gradually deserted and Palmyra sank into oblivion for almost a thousand years. After its rediscovery by travellers it became one of the most visited places of interest in Syria, and, in 2013, was placed on the Unesco World Heritage list only to be surrounded again by war and destruction. Today, the monuments are marked as being 'in extreme danger'.

Two-handled vessel with pierced base. 4th-5th century. H. 13,03 cm. Collection Metropolitan Museum of Art New York inv.nr. 64.60.1

EEN LID STELT ZICH VOOR

Koos Egtberts

Geïnterviewd door Coos van Deursen

Het is altijd weer verrassend om te ontdekken hoe iemand door een samenloop van omstandigheden of door een speciale gebeurtenis geboeid raakt door dat eeuwenoude materiaal glas. Zich dan jarenlang bezig houdt met het verdiepen en verbreden van zijn kennis van dit materiaal. En gaandeweg een prachtige verzameling glazen objecten opbouwt, een uitgebreide bibliotheek over glas aanlegt en over zijn hobby ook nog smakelijk weet te vertellen.

In Leusden ben ik op bezoek bij Koos Egtberts en zijn vrouw Mieke.

Bij binnenkomst is aan alles te merken dat de bewoners een grote voorkeur hebben voor de kleur blauw. In de lichte en modern ingerichte huiskamer voert die kleur de boventoon. Ook het glas dat zij hebben verzameld is blauw, van pastel tot kobalt. Van kleine glaasjes tot grote flessen, speels weggezet op voor de hand liggende plekjes en allemaal tegen een witte achtergrond of voor een raam. waardoor de kleur nog meer tot haar recht komt.

We komen eigenlijk tijd te kort daar aan de eikenhouten eettafel en tijdens de eerste slokjes koffie begint Koos al te vertellen op mijn vraag "hoe is je belangstelling voor glas ontstaan?"

"Dat is langzaam gegroeid, in mijn jeugd jaren al. Mijn vader had een kapsalon maar hij hield zich meer bezig met handel dan met knippen. Vooral met het in- en verkopen van glazen voorwerpen. Hij kocht (rest)partijtjes glas op van de Kristalunie in Maastricht en verkocht die dan door aan wie dat maar hebben wilde. Af en toe maakte hij een reisje naar Murano en kocht daar objecten van glas om die door te verkopen. Op een van die reizen mocht ik mee. Ik zag daar voor het eerst hoe glas werd geblazen, vervormd en bewerkt tot artistieke eindproducten. Het fascineerde me enorm en ik veronderstel dat daar mijn nieuwsgierigheid naar alles wat met glas te maken heeft is gewekt. Maar ook mijn oma, die als inkoopster bij Focke en Meltzer in Amsterdam heeft gewerkt, had mooie glasobjecten staan. Het zat dus ook een beetje in de familie."

Op de LTS volgde ik vakken zoals elektrotechniek en fijn mechanica. In één van de project lessen "instrumentmaker" moesten we van glas een soort laboratorium kolfje maken en ik herinner me dat ik dat toen ook heel interessant vond. Na de LTS ging ik door naar de MTS en volgde daar de specialisatie procestechnologie.

Mieke en ik trouwden en kregen bij de gebruikelijke huwelijks cadeaus ook een spuitfles. Die kreeg een plaatsje in de vensterbank: ons eerste glasobject. Er volgden daarna nog heel veel andere.

Dat zie ik. Alleen in deze kamer staan al tientallen glazen voorwerpen. Hoe ging dat verzamelen dan verder in zijn werk?

Ik werkte intussen bij Ketjen in Amsterdam. Daar werd o.a. mangaanoide gemaakt dat gebruikt wordt als ontkleuringsmiddel bij de fabricage van glas en zo kwam ik ook in contact met glasfabrieken. Na een paar jaar verwisselde ik die baan voor een meer uitdagende op de afdeling "research en development" bij Norit in Amersfoort. In het laboratorium werden op kleine schaal nieuwe productie processen getoetst. Hiervoor was vaak aangepaste apparatuur van glas nodig. Dat werd bij Polak en Schwartz gemaakt. De meesten van ons kennen Polak & Schwartz van de kobaltblauwe flessen waarin hun geur- en smaakstoffen werden verpakt om zo beschermd te zijn tegen UV-licht. Maar ze beschikten ook over een

eigen glasblazerij -meer een glas-instrument makerij- , waar men met op basis van het bekende hittebestendige glas van Schott speciale glasconstructies maakte. Ik heb met veel plezier bij Norit gewerkt maar door een vervelend akkefietje ben ik er zelf weggegaan. Dat zat zo: ik was, we woonden al in Leusden, een fanatieke hockeyer en verantwoordelijk voor ons materiaal. Op een nacht brak er brand uit in ons clubhuis en ik was met heel veel clubleden bezig om van onze spullen te redden wat er te redden viel, terwijl de brandweer probeerde de brand te blussen. Ik was niet in staat om de ochtend daarop naar mijn werk te gaan en meldde me die dag afwezig. Toen ik de volgende dag op mijn werk kwam moest ik een verklaring van de brandweer overleggen waarin

moest staan dat ik bij de bluswerkzaamheden betrokken was geweest. Na dertien jaar met plezier werken bij Norit voelde dat voor mij als een motie van wantrouwen en ik nam meteen ontslag. In die tijd kon je nog heel gemakkelijk een andere baan vinden en binnen twee weken werd ik aangenomen bij Degussa in Amsterdam. Dat bedrijf maakt voor heel veel industrietakken halffabricaten. Ook voor de glasindustrie, o.a. nagenoeg 100% zuiver SiO₂ ten behoeve van fabrikanten van glasvezelkabels. In mijn werk had ik daar veel contacten mee.

Dan ken je zeker ook wel het bedrijf waar ik gewerkt heb: Glasindustrie Pieterman.

"Jazeker. De afdeling in Oosterwolde. Daar leverden we transfers, plakplaatjes, aan. Die werden op cakeschaaltjes geplakt en ingebrand. Er werden ook glasplaten bedrukt voor de deurtjes van ovens, voor kookplaten en daar gebruikte men ceramische verven voor die met zeefdruk op het glas werden aangebracht."

Ik weet er alles van. Honderdduizenden van die bedrukte glasplaten werden geleverd aan Siemens, Bosch, Moulinex, AEG etc. Er moest soms in twee ploegen gewerkt worden om de levertijden te halen.

"Daarnaast hadden we nog heel veel andere producten: voor de glaswereld bijv. UV lijmen om de handgrepen op autoruiten vast te zetten. Of "vloeibaar plastic" (PMMA voor de insiders) waarmee veiligheidsglas kan worden gemaakt door het tussen twee ruiten te gieten en te laten uitharden. De ruit wordt daardoor inbraakwerend en als hij breekt blijven er scherven aan de inwendige kunststoffolie kleven."

Die leverden jullie dan zeker ook aan Pieterman in Zoetermeer. Ik heb die ruiten daar vaak zien maken. Giethars noemden we dat spul. Het stonk verschrikkelijk in die afdeling als ze daar mee bezig waren. Leek me niet gezond!

"Weer andere lijmen zijn nodig bij het maken van dubbel glas om de aanhechting van de afstandhouder tussen de ruiten in, te optimaliseren. En die witte korreltjes die we allemaal kennen van die zakjes die bij fototoestelletjes en elektronica worden bij gepakt om dat tot de aankoopdatum droog te houden daar worden ook de aluminium afstandhouders die tussen de dubbele beglazing zitten mee gevuld. Ook geweven matjes van glasvezel waar de botenbouwers polyester rompen van maken en glasvezelkabels voor dataverkeer. Al die producten brachten mij niet alleen in contact met vrijwel alle glasfabrieken in Nederland maar ook met veel andere takken van industrie. Door al die contacten ontdek je telkens weer heel andere toepassingen van glas. Je gaat je daar weer verder in verdiepen. Je koopt er nog eens een boek(je) over en op die manier groeit het uit tot wat het nu geworden is. Ik heb in al die jaren een 1600 boeken over "glas" verzameld. (onze verenigingsbibliotheek telt er 250 CvD.)

En dan zijn er wel eens mensen in je omgeving die merken dat je iets meer van glas weet dan zichzelf, die je vragen om over een bepaald onderwerp een lezing te houden en dat doe je dan. Je moet je er natuurlijk op voorbereiden door wat boeken te raadplegen en zo vergroot je ook je eigen kennis weer wat verder."

En wanneer ben je dan lid geworden van onze vereniging?

"Dat weet ik eigenlijk niet. Ook niet wat de aanleiding ertoe is geweest. Misschien heb ik een keer een artikel in de krant gelezen waarin "De Oude Flesch" werd genoemd of ik kwam via de "bloembollenglas" vereniging, waar ik ook al jaren lid van ben, achter het bestaan van D.O.F. Maar ik weet wel dat ik al heel veel jaren lid ben. [pakweg 30 jaar, redactie]

Een van de mooiste dingen die me overkomen is, moet ik je beslist nog even noemen. Na mijn 50ste werd mij, als amateur glaskenner door het Prins Bernhardfonds een studiereis naar de V.S. aangeboden om mijn kennis verder te vergroten. Ik heb toen verschillende glasfabrieken bezocht en vanzelfsprekend ook het Corning Museum of Glass in de staat New York. Ik heb die reis samen met mijn dochter kunnen maken. Het was een geweldige ervaring.

Glas is zo fascinerend! Weet je wel dat als je actieve koolstof in een heet glasbad doet het mengsel gaat opschuimen? Na afkoeling heb je dan ook een vorm van isolerend glas."

Koos geeft me een stukje van dat materiaal in handen, het weegt net zo weinig als lavapuin.

"En als je geen kalk aan het glasmengsel toevoegt je wel een soort glas krijgt, maar dat het met water oplost? Waterglas. Daar worden o.a. poreuze oppervlakten mee dichtgemaakt, muren en vloeren." We gaan naar zijn werkkamer boven, waar hij een stukje waterglas uit een doosje opdiept.

Ik kan het toevallig goed gebruiken om er een poreuze vaas mee te impregneren. Op zijn werkkamer zie ik de 1600 boeken over glas staan. Kasten vol. En natuurlijk ook flessen, glaasjes, flacons, vazen, en aan de wand een compositie van stukjes glas verlijmd op een **blauwe** glasplaat. Jaren geleden door zijn vader met scherfjes glas daarop aangebracht. En een oude schoolkaart waarop een glasblazerij staat afgebeeld.

Ik vraag Koos even te poseren voor een foto. Daarna wordt het de hoogste tijd om naar huis te gaan. Eigenlijk jammer, want we hadden nog uren door kunnen gaan. Maar we gaan gelukkig nog wat van hem lezen in ons blad! Voor ik de deur uit stap, wijst hij me nog even een rijtje gele glaasjes aan, schijnt er met zijn uv-lampje op en ze veranderen van kleur. Uraniumglas. Nu moet ik toch echt weg. Ik pak m'n tas en neem afscheid. Bedankt, Koos!

BLANKE'S AERIAL GLOBE --

Hoe een luchtkasteel van staal in glas werd uitgevoerd.

Johan Soetens

Voor zover ik weet zijn er binnen de vereniging 'De Oude Flesch' weinig of geen verzamelaars van conservenglas. Die worden qua vormgeving en wordingsgeschiedenis kennelijk weinig interessant gevonden. Verhoudingen tussen inhoud, hoogte en breedte leggen nu eenmaal beperkingen op. Wat variatie van sluitingen betreft zijn we hier evenmin ruim bedeed geweest. Met zo'n acht tot negen verschillende uitvoeringen tussen de simpele afdekking met een varkensblaas en de moderne twist-off sluitingen is de ontwikkeling daarvan wel in beeld gebracht.

Van links naar rechts: Advertentie voor het huishoud-inmaakglas 'L'Idéale' met beugel-sluiting; Franse advertentie (Saint Gobain) voor inmaakglazen met schroefrand, glazen deksel en ruberring; Advertentie begin 1900 van de Belgische conservenfabriek Marie Thumas.

Bovendien zijn de meeste conservenpotten op industriële wijze gemaakt en daardoor minder aantrekkelijk voor verzamelaars die gewend zijn het oog meer op producten uit de 18^e eeuw of eerder te richten. Dat is anders in Amerika, waar de flessencollecties van veel jongere datum zijn. Bovendien is daar een groot aantal patenten geregistreerd op het gebied van deksel- en sluittechnieken die het voor verzamelaars de moeite waard maken er een collectie van aan te leggen. Het maandblad 'Antique Bottle & Glass Collector' wijdt er in ieder nummer een speciale rubriek aan.

Veel van deze patenten zijn overigens variaties op wat wij in onze contreien hebben leren kennen maar er zijn ook een aantal ronduit bizarre 'uitvindingen' bij. Verder werden in Amerika behalve conserven ook artikelen als tabak, boter en koekjes in potten verpakt. Vooral in de Tweede Wereldoorlog werd dat aangemoedigd om metaal te besparen ten behoeve van de oorlogsinspanningen.

*Links: 'Cookies jar', ca. 1950.
Midden: Glazen boterpot. Een
hengsel met veer moet het
deksel op zijn plaats houden.
Rechts: Advertentie 1942.*

In de uitgave van 'Antique Bottle & Glass Collector' van november 1912 vertelt lezer Mike Beardsley hoe hij in de jaren 1960 en 1970 met zijn vader 'fruit jars' verzamelde terwijl zijn moeder zich wierp op het bijeenbrengen van een collectie potten voor 'baking powder'. In Nederland is dat product niet erg bekend maar in bijna geen enkele Amerikaanse keuken ontbreekt het als middel om baksel luchtig te houden. Eén van de potten in haar verzameling, eigenlijk meer een fles, is een bizar geval van ongeveer 20 cm. hoog, met een schroefmond en een hoge glazen sluiting. Op een rommelmarkt zouden we het ding waarschijnlijk geen blik waardig keuren – maar pas op! In Amerika is deze pot/fles zeldzaam en al gauw een paar honderd dollar waard. Naar verluid bestaat het model in drie inhouden maar de meeste glasverzamelaars kennen de pot alleen van horen zeggen. Kennelijk zijn er niet veel van gemaakt maar ze vormen het enige tastbare overblijfsel van een paar

groteske ideeën zoals die in het super-zelfbewuste Amerika konden voorkomen rond het einde van de 19^e en het begin van de 20^e eeuw. Het begon in 1891 met het organiseren van de 'Chicago World's Fair' ook 'World's Columbian Exposition' genoemd omdat het 400 jaar geleden was dat Columbus in de Nieuwe Wereld arriveerde. Het was de tijd van de grote tentoonstellingen (Londen 1851, Parijs 1900) en in het jonge Amerika wenste men voor niemand onder te doen. De Chicago expositie werd in 1893 gehouden op een terrein van zo'n 300 hectare van 1 mei tot 30 oktober en trok naar men beweert 27 miljoen bezoekers. Er was ongetwijfeld veel te zien maar voor ons is interessant wat er niet te zien was; de met veel kabaal aangekondigde gigantische stalen constructie, aangeduid als het 'Columbus Monument'. Het zou in afmetingen (en kosten) alles overtreffen wat tot dan toe gebouwd was en de Eiffeltoren met zijn 317 meter zou een dwerg lijken naast de met het schip van Columbus bekroonde wereldbol, met een omtrek van bijna 1000 meter, rustend op een honderd meter hoog voetstuk waarin restaurants zouden worden ondergebracht. Bezoekers zouden per lift naar de 'equator' worden gebracht en vandaar langs de buitenkant naar de 'Noordpool': een treintraject van 8 kilometer. De totale constructie zou zo'n 500 meter hoog worden. Dit alles volgens het Engelse tijdschrift *The British Printer* dat in 1891 een uitvoerige beschouwing wijdde aan 'the Americans with their natural love of *'big things'* and the erection of a monument for which size, expense and novelty shall lick all creation'

Die Chicago tentoonstelling is er wel gekomen maar van het globeproject werd nooit meer iets gehoord of gezien. Ons rest slechts een illustratie uit *'The Future Magazine'* uit 1893.

Het idee bleef echter leven. In 1904 vond in St. Louis van 30 april tot 1 december de 'Louisiana Purchase Exposition' plaats, ook aangeduid als de 'St. Louis World Fair'. De organisatoren hadden zich vast voorgenomen de show in Chicago in de schaduw te stellen, te beginnen met een terrein dat twee keer zo groot was en waar men 1500 paviljoens kon bezoeken, een karwei waarvoor men gerust een week kon uittrekken. Ook werden de eerste Olympische Spelen op Amerikaanse grond hier gehouden. Cyrus Blanke, de succesvolle eigenaar van de C.F. Blanke Tea and Coffee Co. in St. Louis en een gehaaid reclameman, vatte het plan op voor wat waarschijnlijk nooit anders bedoeld is dan een reclame stunt: de bouw van 's werelds grootste staalconstructie. In samenwerking met architect Samuel Friede en bouwkundig ingenieur Albert Bordon kwam een ontwerp tot stand dat sterk leek op de Columbus Globe, maar met afmetingen die iets bescheidener waren, als men dat woord mag

The Picture Magazine 1893

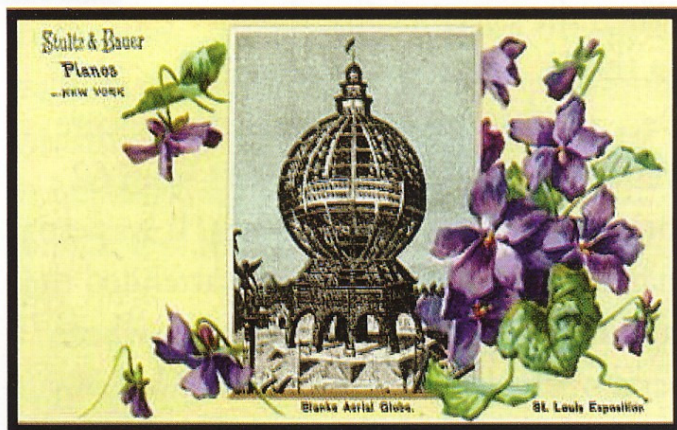
COLUMBUS MONUMENT.

From Illustration Española.

(Designed for the Chicago Exhibition.)
(Conveying visitors by lift to the Equator, and thence by spiral railway to the North Pole.)

gebruiken voor een 250 meter hoog gevaarte met een stalen wereldbol van zo'n 120 meter doorsnede en een omtrek van 350 meter, staande op een 90 meter hoog voetstuk. Binnen zou ruimte zijn voor twee restaurants, twee theaters, een palmentuin, een concertzaal en nog zo het een en ander alsmede ruimte voor 25.000 bezoekers, die vanaf loopbruggen konden genieten van het uitzicht over het expositie terrein. Natuurlijk werd geen moeite gespaard om duidelijk te maken dat Blanke's Faust Blend Coffee niet alleen het favoriete merk was in de betere hotels en luxe treinen, maar binnen dit spectaculaire bouwwerk exclusief zou worden geschonken. Een artikel in de New York Times van 28 augustus 1901 beschrijft dat alles uitvoerig.

Blanke zelf maakte inmiddels volop reclame met het project middels advertenties en showkaarten die op ruime schaal werden verspreid.

PROJECT FOR ST. LOUIS FAIR.

"Aerial Globe," 700 Feet High, Planned
—Company Formed to Secure Its
Construction.

Special to The New York Times.

ST. LOUIS, Aug. 28.—Active steps have been taken to have as a World's Fair feature what is known as the Friede Aerial Globe. Beside it, the promoters say, the Eiffel Tower and the Ferris Wheel are crude engineering feats.

The Aerial Globe will be an immense steel sphere, 700 feet high from the stone base to the roof of the observation tower on the top. At a height of 110 feet will be a roof garden about 1,000 feet in circumference. On this floor will be two restaurants, one German and the other American, and two theatres.

At a height of 295 feet a coliseum will be located, with iron-bridged walks around the globe, giving a complete view of the grounds. Below will be two regular circus rings and a race track surrounding them, and underneath the tiers of seats will be a menagerie viewed from the circular walk. At an elevation of 420 feet will be a great music hall, and at 450 feet a palm garden.

The observation tower will be above, and in it a weather bureau and searchlight apparatus will be located. Occupying the space above this will be the wheelhouse for the huge elevators.

C. F. Blanke, President of the tea and coffee company of that name, resigned from the World's Fair Concessions Committee yesterday in order to work for the aerial globe feature. Mr. Blanke and Samuel M. Friede have organized a company with \$1,500,000 capital, and have begun active work to have this feature constructed.

Kennelijk gebruikten ook andere bedrijven de afbeelding van de Blanke Aerial Globe als reclamemiddel zoals blijkt uit deze kaart van een New Yorkse pianohandel.

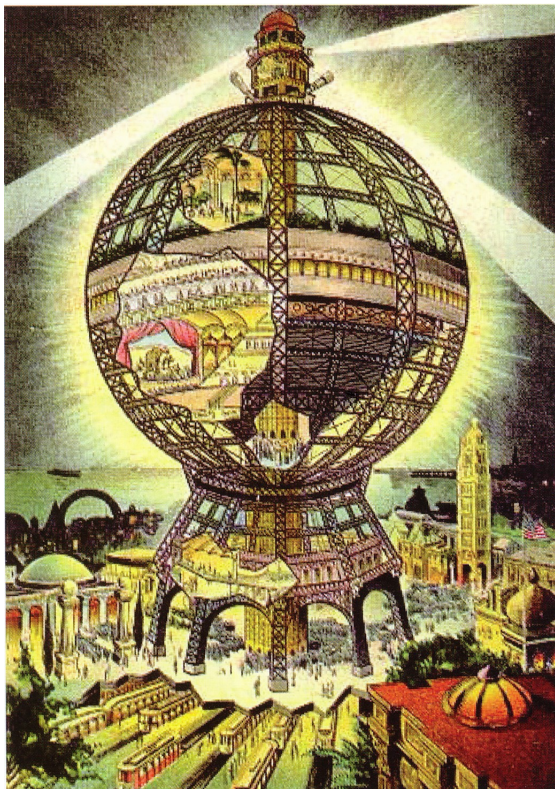
De St. Louis Fair was een groot succes en trok zoveel belangstelling dat er weinig aandacht overbleef voor de Olympische Spelen. Reis en verblijfkosten voor buitenlandse atleten waren trouwens zo hoog dat die massaal waren thuisgebleven. Geen nood: de tentoonstelling diende tevens om te vieren dat 100 jaar daarvoor Thomas Jefferson voor 15 miljoen dollar de staat Louisiana had gekocht van Napoleon. Bij zoveel feestvreugde moet je een kniesoor zijn om je er aan te storen dat de centrale blikvanger, de aangekondigde schepping van architect Samuel Friede nergens te bekennen was.

Driemaal is scheepsrecht. 'Wat Blanke kan, moet ik ook kunnen' zou Samuel Friede gedacht kunnen hebben. Direct na de beurs in St. Louis kondigde hij de bouw van een 'Globe Tower' aan op een door hem geleased stuk grond op Coney Island in New York. In het begin van de 20^e eeuw was dat een populair oord voor amusements- en attractieparken. Hij richtte de Friede Globe Tower Company op en begon aandelen uit te geven met een geschatte interest van 100 % per jaar. Kennelijk waren er genoeg goedgelovigen die vertrouwen hadden in het project waarin de grootste danszaal ter wereld zou komen, rondom de 'evenaar' een hotel en gelijkvloers stations voor treinen en metro en een grote parkeergarage. Op de door Friede in navolging van koffiebrander Blanke uitgegeven reclamekaarten is al dat moois te zien.

Op 26 mei 1906 werd de eerste steen gelegd en toen investeerders na een jaar begonnen te mopperen werd in 1907 nog wat beton bijgestort, maar in 1908 werd het snel duidelijk dat de hele onderneming een schijnvertoning was. De investeerders waren hun geld kwijt. De penningmeester werd gearresteerd wegens verduistering van gelden. Ook de architecten Friede en Burdette, alsmede de boekhouder Price bleken hun zakken goed gevuld te hebben maar met de Noorderzon verdwenen te zijn.

En zo bleef van al die grootse plannen niets tastbaars over dan een paar wonderlijk gevormde flessen in grootmoeders keukenkastje. Dat is in ieder geval meer dan wat er rest van de mooie plannen uit 2007, om nabij de Utrechtse Vinexwijk de Belle van Zuylen toren te bouwen: een gevaarte van staal, ijzer en glas, bijna 300 meter hoog oprijzend uit het vlakke land. Met 9 parkeerverdiepingen en 70 woonlagen waarin kantoren, hotel en appartementen zou het een blikvanger en toeristentrekker van jewelste worden, althans volgens de architect, de bouwer en een aantal leden van de Utrechtse gemeenteraad. Gelukkig is er door de crisis van dit onzalige plan niets terecht gekomen. Er blijkt op

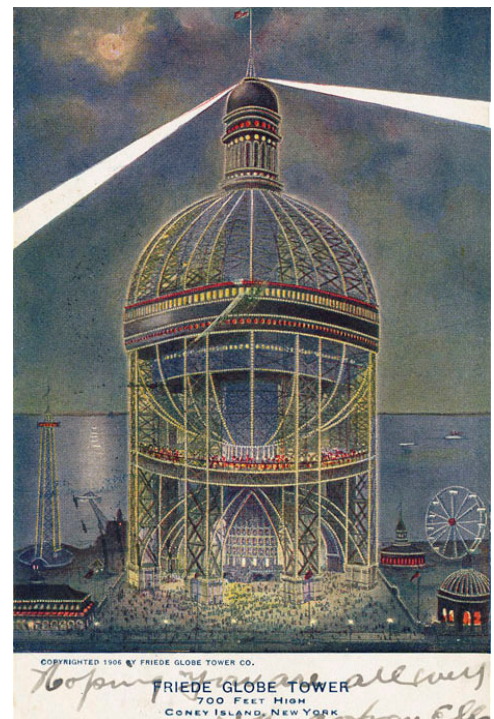
het ontwikkelen van dit soort ideeën weinig zegen te rusten.

Hoewel, in Dubai staat nu de Boerj Khalifa, een hoteltoeren met een hoogte van 828 meter en daarmee het hoogste gebouw ter wereld.

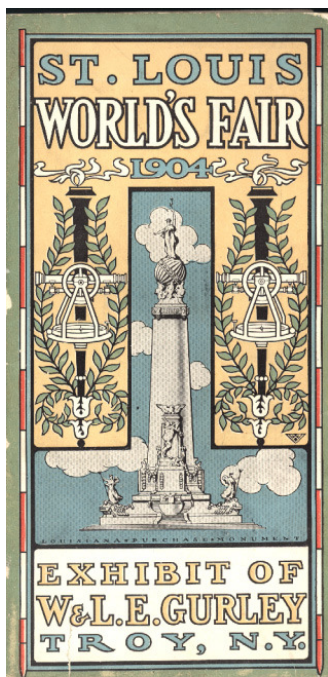
De in aanbouw zijnde Kingdom Tower in Djebba zal echter nog hoger worden.

Een idee voor een fles?

Op Friede's reclamekaart uit 1905 rijden de treinen af en aan en stroomt het publiek toe. In werkelijkheid bleek de geplande stalen constructie een luchtkasteel te zijn.

SUMMARY

hoax. His treasurer was convicted of embezzling, but Friede himself and some of the key Globe Tower Co. principals had run off after dividing the investors' money. All that remains of the dreams, the plans, the shams and the boasting is an old baking powder jar on Grandma Beardsley's shelf.

A peculiarly shaped baking powder jar that was once part of a collection of vintage baking powder tins and jars in the 1960s and 1970s, owned by Mrs. Mary Beardsly, was reason for her son Mike, from Chittenango, NY, to study its background. This resulted in an article in the November 2012 issue of *'Antique Bottle and Glass Collector'* from which we are partly quoting. The 8 inches high jar, more a bottle, actually, can be considered as the symbol of some of the greatest shams in early 19th century America.

In 1893, Chicago had hosted the World's Columbian Exposition which marked the 400th anniversary of Columbus' arrival in the Americas. More than 27 million people from around the world visited Chicago for that event and undoubtedly did see a lot. However, what they did not see was the monstrously huge iron building in the shape of the globe that was supposed to have reached 1400 feet into the sky with a diameter equal to the height of the Eiffel tower, resting on a 300 foot high pedestal. The estimated costs for this utterly fantastic structure, designed by the Spaniard Albert de Pallasio, were expected to be staggering but the engineering needed for such an undertaking was nowhere to be found in those days and the 'Columbus Monument', although proudly announced in the newspapers, was never heard of again.

That did not keep Mr. Cyrus Blanke, owner of the C.F. Blanke Tea and Coffee Company in St. Louis, from announcing the building of what was to become known as the 'Blanke's Aerial Globe' on the premises of the 1904 St. Louis World Fair. It was planned to be a massive steel structure standing 700 feet high. A world globe 350 feet in diameter and 1000 feet in circumference was to perch atop a base 250 tall and 1200 feet in circumference. It was designed to include features such as a roof garden, a music hall, two restaurants, two theatres, a race track and a palm garden and should be able to accommodate 25.000 visitors simultaneously. Blanke was a shameless self-promotor. Faust Blend coffees were served at the finest restaurants and would of course be served exclusively in the colossal steel structure. Alas: all the visitors to the St. Louis Fair ever saw of it were the pictures on show cards and in advertisements. But no matter that there was never a single shovel of earth moved to

build it, Blanke's Aerial Globe had become a marketing sensation. The fair itself, with 20 million people attending was also a success, drawing exhibits from 62 countries.

The effects from publicity for a never-to-exist building were not wasted on Samuel Friede, who, together with the structural engineer Albert Bordon, had forwarded the original construction plans for Blanke's Aerial globe.

To the proprietors of Coney Island Amusement Park in Brooklyn he proposed the building of the world's largest global building, featuring the world's largest ballroom, a hotel around the 'equator', a subway station, parking garages etc. He sold stock in what was called the Friede Globe Tower Co. and naïve investors were promised a 100% return per year on their investment. Although, in 1906, there was a groundbreaking ceremony, followed, in 1907, by a second one, investors soon started to ask where was the aerial globe actually. Soon it was disclosed that Friede had pulled off a major

DE GESCHIEDENIS VAN WYNAND FOCKINK anno 1679

'Nóg een borrelboek' schreven we in het voorgaande nummer en inmiddels heeft Jan Galesloot de uitgave zijn 'Buigen voor een Borrel' over de geschiedenis van de roemrijke likeurstokerij Wijnand Fockink tijdens de jaarvergadering aan den volke getoond.

Het is fris, modern vormgegeven uitgave geworden waarin behalve de te verwachten nostalgische prenten ook veel te vinden is omtrent de mensen die er gewerkt hebben – niet in de laatste plaats over hen die de 'bezetting' vormden van het wereldberoemde proeflokaal in de Amsterdamse Pijlsteeg. Nog in 2011 veroorzaakte de publicatie in Amerika van een eerder in dit tijdschrift verschenen artikel over lamsbouten een stroom van reacties van verzamelaars en lezers die goede herinneringen hadden aan het ter

plaatse 'buigen' voor de Hollandse borrel. Terecht wijdt het boek ruime aandacht aan de kleurrijke en soms roerige geschiedenis van zowel het proeflokaal als van de Pijlsteeg, ooit het toneel van kleine neringdoenden, kroeg- en bordeelhouders. Kaarten en tekeningen vertellen het verhaal van groei van Amsterdams oudste likeurfabriek en geven een beeld van zowel de historische panden als van de op het hoogtepunt van de Amsterdamse likeurindustrie gebouwde fabrieksgebouw aan de Oudezijds Voorburgwal, dat ik gekend heb als het onderkomen van de distilleerderij 't Schipblok H.P. van Dijk. Ik zie op een van de tekeningen een ruimte ingetekend als kantoor. Daar maakte ik, juist voor de overname door Bols, in 1953 mijn entree zonder daar overigens ooit een fles te leveren. De directie was uiterst katholiek en bestelde exclusief

bij de al even katholieke glashandel van de Wed. Thijssens. Zonder briefje wegens goed gedrag van de pastoor kwam je daar niet in dienst en op kerkelijke hoogtijdagen kon men het complete personeel onder aanvoering van de procuratiehouder langs de Gelderse Kade naar de St. Nicolaaskerk zien lopen. Ach, de herinneringen die zo'n boek als dit oproept!

Voor hen die zojuist het artikel over Hoffmann's glasfabriek hebben gelezen heeft het boek nog een verrassing; enkele opnamen van de trapvorm met naambodem waarin ooit de likeurflessen voor Wijnand Fockink werden geblazen. En verder doen de oude interieurfoto's van

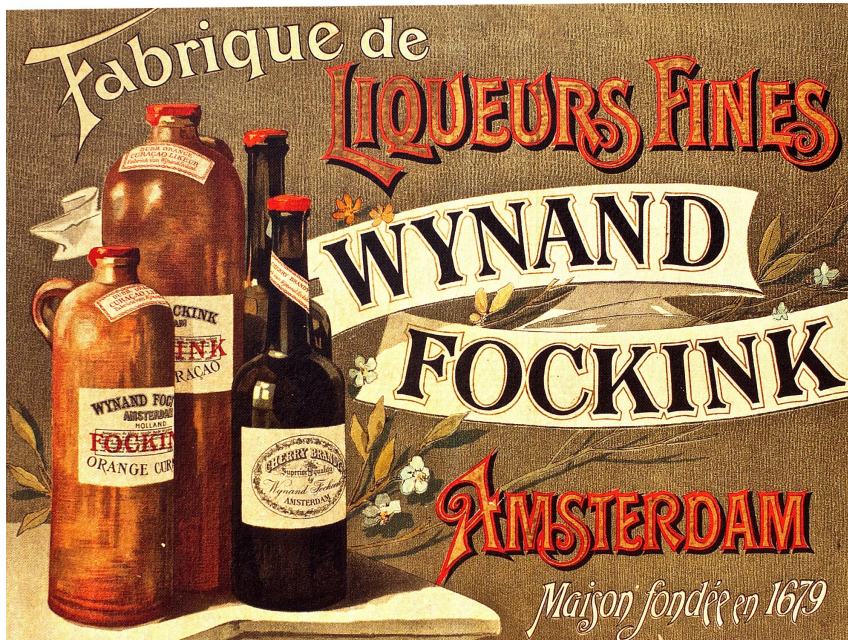

Een klokkentoren van kruiken en flessen: de presentatie tijdens de Wereldtentoonstelling in Wenen, 1873.

het proeflokaal ons beseffen hoeveel van die prachtige oude flessen die ooit in rijen de planken achter de toog sierden zijn weggehaald om nooit meer terug te keren.

Dit rijk geïllustreerde boek is een waardig eerbetoon aan het roemruchtig verleden van een gerenommeerde distilleerderij en het al even roemruchtige bestaan van wat, met dat van het nabijgelegen 'De drie Fleschjes', wellicht het meest bekende proeflokaal ter wereld is. Van harte aanbevolen! (€ 27,-. ISBN 978-90-822996-0-1)

WIJNAND FOCKINK – FLESSSEN EN PRENTEN

Johan Soetens
Jan Galesloot

De man die voorgoed zijn naam zou verbinden aan de Amsterdamse likeurtraditie werd in het jaar 1693 in Steenwijk geboren. De distilleerderij en tapperij in de Amsterdamse Pijlsteeg die onder het beheer van hem en zijn nazaten wereldbekendheid zou krijgen bestond toen al 14 jaar. Waarschijnlijk kwam hij uit een geslacht van wijnkopers want als zodanig werd hij in 1724 in Amsterdam ingeschreven en staat hij vermeld op het document dat hij tekende bij het afleggen van de

poorterseed in 1725. Vijf jaar later nam hij de sinds 1679 gevestigde distilleerderij over van de tapper Jan Bierman. Bij zo'n etablissement hoorde een uithangteken. Wijnand Fockink koos daarvoor een schild met de afbeelding van een knotsdragende figuur met een kroon op het hoofd. Amsterdam was een welvarende en snelgroeende stad, mede door de grote instroom van immigranten die in eigen land verdreven waren door de inquisitie. Joodse geleerden en bankiers en Franse hugenoten, door de opheffing van het edict van Nantes hun land ontvlucht, brachten zowel geestelijke als materiele welvaart aan. Een luxe product als likeur vond hier dan ook een willige markt en Amsterdam ontwikkelde zich als een van de belangrijkste productieplaatsen daarvan. Eeuwenlang zouden de Nederlandse stokers de belangrijkste exporteurs van likeur blijven. Pas de Eerste Wereldoorlog en de daarop volgende drooglegging in Amerika zou daar verandering in brengen.

Wijnand Fockink stierf in 1778, 85 jaar oud, met zijn dochter als enig erfgenaam. Mannelijke nakomelingen waren er niet: zowel zijn schoonzoon als zijn kleinzoon waren reeds eerder overleden. In zijn testament had hij bepaald dat het bedrijf niet vernietigd of verkocht mocht worden maar moest worden voortgezet., een bepaling die zijn dochter Maria op haar beurt in haar testament opnam. Het is merkwaardig dat, hoewel niet in recht lijn afkomstig van de oprichter, de nakomelingen deze voorwaarden door de eeuwen heen zijn nagekomen en de oorspronkelijke naam altijd gehandhaafd hebben. Wijnand Fockink is altijd een familie-onderneming gebleven tot het in 1954 door Bols werd overgenomen. Het bedrijf was in de loop der tijd fors uitgebreid tot het een groot deel van de panden in de Pijlsteeg besloeg, alsmede de daar achter gelegen Jan de Vriese steeg en Servetsteeg terwijl aansluitend op de panden aan de Oude Zijds Voorburgwal een groot fabrieksgebouw was verrezen. In 1970 hield Wijnand Fockink echter op te bestaan als zelfstandig bedrijf.

Het pand in de Amsterdamse Pijlsteeg met het proeflokaal van Wijnand Fockink op een oude ansichtkaart.

Twee likeurflessen, ca. 1835, voorzien van naambodem. Geblazen in de glasfabriek Boers & Cie. te Delft in opdracht van het handelskantoor Wed. G. Thijssens in Amsterdam. In 1838 zou Boers deze firma overnemen. Het aanbrengen van een naambodem was een patent uit 1821 op nam van Henri Ricketts.

Likeurflessen ca. 1930 en 1950. Deze flessen, met hun rechte nekken, waren zo karaktersitiek voor Amsterdam's grootste likeurfabriek dat ze in prijslijsten vermeld werden als 'Amsterdamse Likeurfles'.

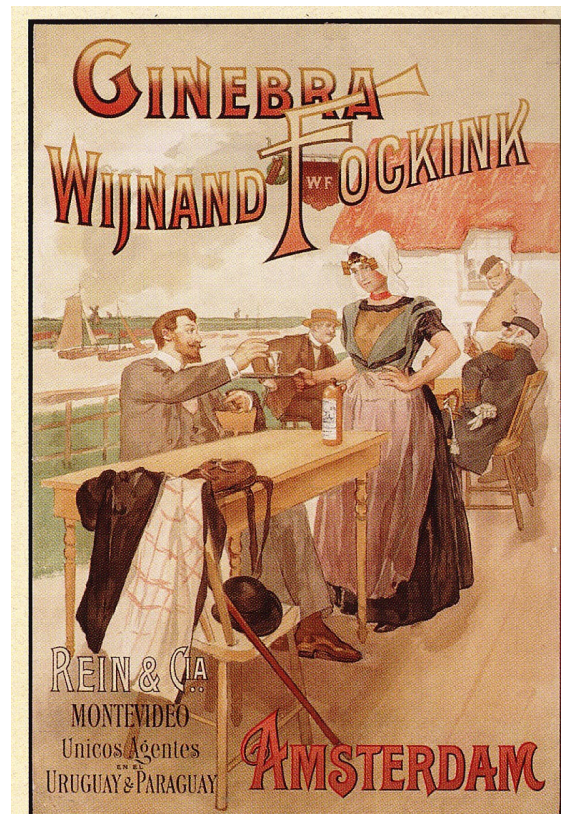
Alle activiteiten werden, tezamen met die van de eveneens overgenomen distilleerderijen Bootz en Crispijn, overgebracht naar de Bolsvestiging aan de Rozengracht. In 1980 werd ook het proeflokaal gesloten en het interieur verdween in enkele opslagplaatsen.

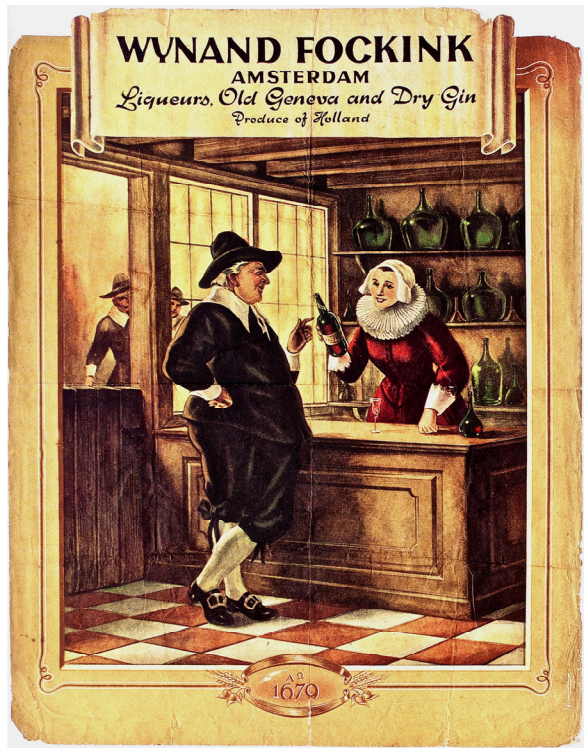
Het historische pandje in de Pijlsteeg verpauperde daarna gaandeweg en dat gold eigenlijk voor de hele omgeving. Krakkers namen er hun intrek en de steeg werd een drugdealers scene.

Zo troffen Jan Galesloot en Jaros Janssens de zaak aan toen ze besloten hadden om te trachten de distilleerderij en het proeflokaal van Wijnand Fockink weer leven in te blazen. Zij heropenden het vermaarde proeflokaal maar de even vermaarde verzameling flessen die ooit de planken achter de toog vulden is, op enkele exemplaren na, nooit meer teruggekomen. Dat gemis vormt overigens geen rem op het aantal bezoekers. In 1995 werden de meeste gebouwen gekocht door het nabijgelegen Hotel Krasnapolsky ten behoeve van geplande uitbreidingen en vanuit het hotel is het maar een paar stappen tot aan de deur van Wijnand Fockink. Mede door het beperkt aantal uren waarin men daar terecht kan, is het er meestal stampvol.

Voor Wijnand Fockink waren likeuren altijd belangrijker geweest dan jenever maar na de overname door Bols kwam op dat laatste product meer de nadruk te liggen, onder andere door het uitbrengen van een speciaal model fles. Tot grote ergernis van de Bolsdirectie speelden vijf kleine concurrenten het klaar om met exact dezelfde fles op de markt te komen. Bols dreigde met een eeuwigdurende banvloek voor de fabrikant er van maar de vijf hielden de kaken stijf op elkaar en het is nooit bekend geworden wie de leverancier er van was. Mogelijk Oost-Europees fabrikaat.

Vóór de Tweede Wereldoorlog was het proeflokaal een van de 'hang outs' van dichters en schrijvers, zoals Bertus Aafjes, Anton van Duinkerken en Martinus Nijhoff. Deze laatste schreef een ode aan het juffertje in het groen dat zelfs in de bundel met zijn verzamelde gedichten is opgenomen. Het betreft één van de grote mondgeblazen flessen die ooit de planken van het proeflokaal sierden. Ik trof ze grotendeels weer aan in een depot maar het juffertje was lange tijd spoorloos. Haar vond ik in zo'n honderd fragmenten terug in een doos met bestemming glasbak. Met liefde heb ik haar gerestaureerd en veilig weggeborgen in een van de vitrines in het Likeur en Frisdrankmuseum.

Het juffertje in het groen

Bij Wynand Fockink

Nauw is de steeg, moeilijk de pelgrimstocht,
Die naar uw zuivre heerlijkheden voert -
Het bartje is flesch-bewand en hout-bevloerd:
Hier is het, waar ik uw bedwelming zocht!

En als ge weer ten toonbank voor mij staat -
Uw lichaam is groen-glanzend, vol en rond,
Gracieuus zich plooiend tot eenen wijden mond -
Is 't of ge wenkt, als mijn mond tot u gaat.

Als onze monde' ontmoeten in een kus,
Drink ik uw vuur'ge kus, wijl ik zoo mijn
Brandend verlangen met uw branden blusch;

En uw begeerte is slechts in mij te zijn:
Om in mij op te gaan in éenen zoen -
Zoo is de liefde, juffertje in het groen!

Tussen 1700 en 1750 bestelden Hollandse distillateurs bij Duitse glasblazerijen grote 50 – 60 cm. hoge voorraadflessen met een sterk afgeplatte rug zodat deze flessen in een taveerne of distilleerderij letterlijk ‘met de rug tegen de muur’ konden staan. Deze onregelmatige, mondgeblazen en met de hand gevormde flessen werden uitsluitend in Thüringen gemaakt. Er waren daar een zestal glasblazerijen die als ‘Holländische Glashütten’ bekend stonden omdat ze uitsluitend voor de Hollandse markt produceerden. De flessen kwamen buiten de Hollandse markt niet voor. Alleen al op basis van het voorhanden zijnde aantal is het redelijk te veronderstellen dat Wijnand Fockink zo niet de initiatiefnemer in ieder geval de grootste afnemer is geweest.

De Duitse naam zoals die vermeld wordt in een oude catalogus, de *Glas Taxa* uit 1735, was ‘Halbrunde Bouteille’. We danken die kennis aan het feit dat Willy van den Bossche vanuit zijn functie bij het Europese octrooi bureau toegang wist te krijgen tot een destijds streng geheim Oost-Duitse staats archief in Weimar. Erg veel kunnen er trouwens niet gemaakt zijn want de flessen zijn betrekkelijk zeldzaam. Op internationale flessenveilingen duiken ze zelden op en ook in Nederland moet je ze met een lantaarntje zoeken. Van oudsher waren het dure objecten die echt gekoesterd werden, soms voorzien van fraaie beschilderingen met onder andere goudverf die soms de inhoud weergeven waarvoor ze bestemd waren maar soms ook historische gebeurtenissen. In de 19^e eeuw ontstond de gewoonte deze lamsbouten, evenals andere grote voorraadflessen te beschilderen met voorstellingen die ontleend waren aan schilderijen uit de Hollandse School, bij voorkeur drink-scenes.

Het is eigenlijk een wonder dat nog een redelijk aantal van deze flessen gedurende zo’n 250 jaar de avonturen van verhuizing en verguizing, overname en uitleen hebben overleefd, te meer als men bedenkt dat de wanddikte in het midden van zo’n fles niet meer dan 1 ½ mm. bedraagt terwijl bodem en halsgedeelte bijna een centimeter dik zijn. Ze werden dan ook meestal slechts gedeeltelijk gevuld zoals aan de afzetting binnen de flessen te zien is. De afgebeelde exemplaren komen alle uit het proeflokaal van Wijnand Fockink en zijn gefotografeerd in het depot Erfgoed Bols tussen 2005 en 2007. De flessen hieronder zijn gerestaureerd: links door Ed Beck, oud-restaurateur Royal Leerdam. Rechts: tezamen met het bovengenoemde Juffertje in het Groen geduldig opgebouwd uit ca. 200 fragmenten. Beide zijn te zien in het Likeur- en Frisdrankmuseum. Midden: Uit de Bruikleencollectie Jenevermuseum Schiedam.

Voor meer informatie: zie het artikel 'MET DE RUG TEGEN DE MUUR' in blad 114.

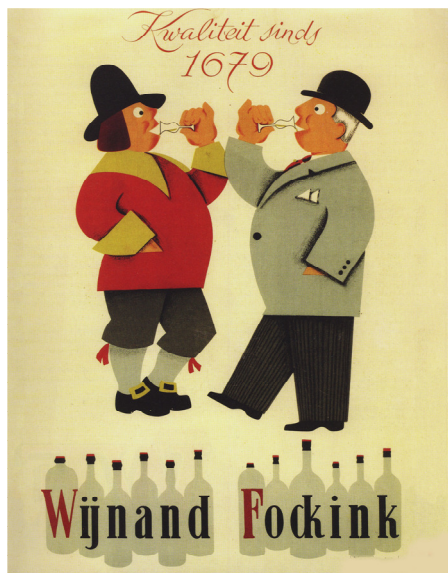
Van de tussen 1720 en 1730 ontwikkelde schenkfles, het enige antieke flesmodel waaromheen een volle mannenhand past en dat bekend is als 'Paardenhoef' heeft Wijnand Fockink ruim gebruik gemaakt getuige het aantal dat er van in het naar hem genoemde proeflokaal heeft gestaan. De inhouds-aanduiding was er in sierlijke letters met goudverf op aangebracht en aan de achterzijde is een ingekraste maatindeling met een maatstreepje voor elke 100 ml. inhoud: kennelijk het gebruikelijke volume van een borrel. De flessen zijn na sluiting van het proeflokaal in 1980 nogal eens uitgeleend en niet altijd met de nodige eegards behandeld want ik trof er nog al wat aan in stukken en brokken. De meeste zijn inmiddels zorgvuldig gerestaureerd en hebben een museale bestemming gekregen.

Op dit model geïnspireerde flessen heeft Wijnand Fockink ook als likeurverpakking gebruikt. Getuige het aangehechte etiket zijn onderstaande flessen gemaakt in 1880 in de glasfabriek van Jan Boers te Delft.

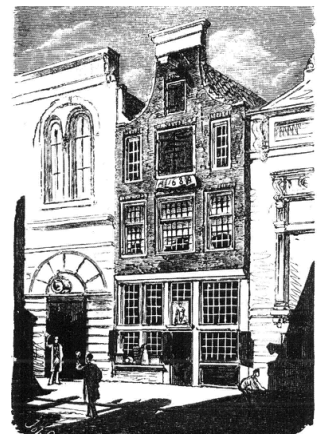
Een bijzonder onderdeel van de flessencollectie in het proeflokaal van Wijnand Fockink waren de z.g. burgemeesterflesjes: ca. 26 cl. kleine likeurflesjes, aangeduid als 'Kalkoentjes'. De Amsterdamse Gids van 1931 vermeldt ze als 'zes oude platte flessen met afbeeldingen van burgemeesters...'. Inmiddels zijn dat er veel meer geworden: in totaal 31 stuks, inclusief het flesje met de afbeelding van de voorlaatste burgemeester, Job Cohen. Die eerste zes flesjes zijn 18^e eeuw. De latere exemplaren zijn deels mondgeblazen, deels machinaal gemaakt in de jaren 1950. Na de sluiting van het proeflokaal werden ze ondergebracht in 'De Drie Fleschjes' en daar zullen ze waarschijnlijk wel voorgoed blijven. In blad 119 hebben we aan deze bijzondere collectie een uitgebreid artikel gewijd.

SUMMARY

In 1724, Wijnand Fockink, a wine merchant, moved from the East of Holland where he was born, to Amsterdam. That city was bursting with activity, with a large influx of immigrants often from countries such as Spain and France which had fled for religious reasons. In 1730, then 43 years old, Wijnand Fockink took over a small distillery and public house that had been established in 1679 in a narrow alley near the Dam square and started to produce liqueur. The city's new élite presented a willing market for luxury products such as this and the Dutch merchant fleet provided a steady stream of exotic fruits and spices while sugar came in abundance from the sugar cane plantations in the Dutch West Indies. For centuries the Amsterdam distilleries would be the most important producers and exporters of liqueur with Wijnand Fockink's establishment as one of the most prominent. The company always honoured the year 1679 as the year of foundation and, although Wijnand Fockink died in 1778 without male descendants, the successive owners never changed the company name. Gradually the enterprise expanded by obtaining the adjacent buildings and, at the end of the alley, along Amsterdam's oldest canal, the Oude Zijds Voorburgwal. However the location of the original public house was never changed. From the very beginning its proximity to the town hall made it a meeting place for members of the town counsel and later for traders in stocks and shares, painters and poets. Since originally it had been a shop, there were and still are no chairs or stools but everyone has his drink standing at a low counter and the glasses are filled so high that one must bend over to

The public house or 'Tasting Tavern' in 1950.

take a first sip. In the mean time visitors could admire the beautiful display of old storage bottles. Many of them were handsomely decorated indicating their content or showing historical events. During the 19th century it became a fashion to decorate storage bottles with drinking scenes, based on paintings by masters of the famous Dutch School. Between 1700 and 1750, Dutch distillers placed orders with German glasshouses in Thüringen for 50 to 60 cm high storage bottles that could literally stand with their backs to the wall thanks to the fact that they were flattened on one side. In those years there were about six so called 'Dutch glasshouses' (Holländische Glashütten) that produced exclusively for the Dutch market. These These pontilled storage bottles were only to be found in Holland. In the **Glas Taxa**, a glasshouse price list from 1735, they are catalogued as **Halbrunde Bouteillen**. There must have been a limited production of them for they are seldom offered in auction and even in the Netherlands they are considered by bottle collectors as a rare find. I do not find it difficult to presume that 'Halbrunde Bouteillen' were only made for clients in Amsterdam and originally even solely for

Wijnand Fockink. Today, no more than fifty or sixty are known to exist and even that is remarkable considering the fact that in places the wall thickness of some bottles is no more than 1 ½ mm. In 1954, after a long competitive struggle, Wijnand Fockink was taken over by Bols and the production facilities were gradually transferred. In 1980, the public house was closed, the bottles stored in a warehouse and the old houses in the alley gradually became the scene of low social activities, to put it mildly. Luckily, in 1995, the houses were bought by the adjacent Krasnapolsky Hotel in connection with their plans for the hotel's expansion. In the meantime, two entrepreneurs had reopened the old public house and even managed to start the distillery again. Although only a few of the old storage bottles are back on the shelves, the place has kept much of its original atmosphere and, at a short walking distance from a popular hotel, it is more crowded than ever. (JS)

Dutch Onion-shaped Bottles with Blank Seals

Paul Hanrahan

Whenever 18th-century sealed “Dutch” onion bottles are discovered, the seal generally contains markings that signify ownership. But every so often Dutch onion bottles are found with globs of glass that, in terms of their size, shape and placement, look like seals except for their being unmarked, i.e., blank. In some cases, the surface of the glob is curved and rough; in other cases, the glob has been stamped to create a flat, smooth area.

Not so long ago, in 2006, I picked up two Dutch onion bottles with blank seals (Figures 1 & 2). It was during a visit to Guyana, a small South American country that was under Dutch control throughout most of the 17th and 18th centuries. The bottles, both decapitated to varying degrees, were found a good distance up the Berbice River in the vicinity of the remnants of Fort Nassau, once the administrative-military headquarters of a Dutch colony.

The Guyanese locals from whom I acquired the bottles described the globs as patches, being something added to cover up a flaw or strengthen a weak area. But, on examining the globs closely, I could detect no signs of underlying defects, e.g., small stones or spidery cracks. On the other hand, I know of at least one place where it appears globs of glass were applied to bottles to cover up or mitigate imperfections, as evidenced by an 18th-century Persian onion bottle with what appears to be a patch overlying a section of the bottle embedded with two or three tiny stones.

In northern Europe, however, the application of unmarked globs of glass to onion bottles was generally done for a different reason, namely, to serve as a blank seal. To acquire one's own supply of sealed bottles entailed the making of a special die and was relatively

costly. The idea behind blank seals is that they enabled clients who could not afford or did not want their own sealed bottles to personalize bottles by inscribing some mark of ownership on them. In his book *Antique Glass Bottles*, Willy Van den Bossche says that bottles with blank seals were fairly common in the 18th century on continental Europe and shows several examples, including a blank-sealed Dutch onion bottle (Plate 258, page 313).

If readers know of any examples of Dutch onion bottles with blank seals that show signs of personalized engraving, I would be interested in learning about them. Readers may e-mail me via the editor of this journal (jsoetens@hetnet.nl).

MOOI WEER SPELEN MET EVERT

Evert Hellebrekers

Toen ik het GLASHISTORISCH TIJDSCHRIFT opensloeg en weer met genoeg doorlas, kwam ineens het gezegde bij mij naar voren : *Als je het over de duvel hebt, dan stap je hem op zijn staart*. Dat kwam door het artikel van Johan Soetens over barometers. Juist op dat moment was ik in het bezit gekomen van een barometer van Hellebrekers met daarop reclame van haar producten en de slogan '3 BEKENDEN'. H.Hellebrekers & Zonen had niet alleen reclameboorden, affiches, asbakken, speelkaarten enz. ter promotie, maar ook bijzondere uitvoeringen zoals deze barometer. Zij zijn omstreeks 1925 uitgebracht dus velen zullen in de loop der tijden verloren zijn gegaan.

Op Marktplaats werd in april 2014 een exemplaar aangeboden en u begrijpt wel dat ten huize van Hellebrekers alle bellen zijn gaan rinkelen. Een tussenpersoon kwam na overleg tot een afspraak en na betaling zou de barometer opgestuurd worden maar ondanks diverse toezeggingen en mailverkeer bleef het stil. In barometertaal was er storm op til. In principe hadden wij de koop al min of meer afgeschreven, niet voor het geld, maar oh, dat stukje geschiedenis en de teleurstelling! Maar tot onze grote verbazing werd het pakket in de 1ste week van januari 2015 bezorgd, 8 maanden na opdracht! Nu is het in barometertaal " MOOI WEER ".

OEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEEE.....

De opmaak van dit blad gebeurt in WORD; eigenlijk een ongelukkig systeem dat tekst en afbeeldingen soms alle kanten uit laat springen. Maar ja, we zullen het er mee moeten doen. Zo kon het gebeuren dat op bladzijde 18 van het vorige nummer een tekstblokje met belangrijke informatie ongemerkt onder de bijbehorende foto schoof. Daarom hierbij nogmaals het betreffende paginadeel, maar dan compleet. Deze unieke fles verdient dat – en de eigenaar er van eveneens.

Zeldzame Duitse gebruiksfles voor mineraalwater voor de Engelse markt met Engelstalig zegel "DRIBURG WATER" met het wapenschild van Wilhelm Anton von der Asseburg zu Hinnenburg (1707-1782), Vorst-Bisschop (Fürstbischof) van Paderborn (1763-1782). H: 25,5 cm, Gewicht: 609 gram, Inhoud: 1,73 liter, blaaspijppontiel. Fles eveneens tussen 1763 en 1782. Flesvorm analoog aan deze voor "PYRMONT WATER" en bestaat ook zonder zegel. Zie "Antique Glass Bottles", Plate 198.

Een 2/3 Taler munt uit 1770 in gebruik in het Vorstbisdom Paderborn. In veld 1 en 3: rood kruis, het wapen van het Vorstbisdom (Fürstbistum) Paderborn. In veld 2 en 4: rood ankerkruis, het wapen van het graafschap Pyrmont. In het centraal veld: naar links (heraldisch naar rechts) sluipende zwarte wolf, het stamwapen der familie von der Asseburg, oorspronkelijk genaamd Wolfenbüttel vandaar de afbeelding van een wolf (dus geen vos). Naast de vorstenkroon bovenaan worden links (heraldisch rechts) een bisschopsstaf en rechts (heraldisch links) een zwaard afgebeeld als teken der geestelijke en wereldlijke macht der Vorst-Bisschop.

Ars Longa Vita Brevis

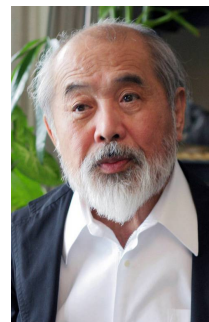
Op 13 januari overleed Mathilde van Traa-de Jongh. Weinigen zullen haar in clubverband gekend hebben, maar in leeftijd was zij ons oudste lid. Tilly werd in Rotterdam geboren, één maand voor het einde van de eerste Wereldoorlog. Haar vader B. de Jongh, wiens miniatuur drankflesjes nu in het Jenevermuseum in Schiedam staan, verzamelde alles wat met likeur en gedestilleerd te maken had. Dus kon het niet anders dan dat ook zij ging verzamelen. Naast 18e eeuwse Prinsen- en Patriotten aardewerk hadden 17^e en 18^e eeuwse glazen haar bijzondere belangstelling. Daarom werd zij lid van 'de Oude Flesch' en las zij tot op haar hoge leeftijd nog graag ons Tijdschrift, want 'Het ziet er zo mooi uit en ik leer elke keer weer iets nieuws'.

Zij onderhield een hechte band met haar kinderen en kleinkinderen en hoewel haar heengaan niet onverwacht kwam wordt het gemis binnen de familie pijnlijk gevoeld. En daar niet alleen. Ze was ondanks haar leeftijd actief in een toneelvereniging en 'stond' recentelijk nog op de planken. Tijdens een stijlvolle plechtigheid hebben vrienden en familie afscheid van haar kunnen nemen en woorden ter herinnering kunnen spreken. Haar nagedachtenis zij tot zegen.

De Waarde van Vormgeving

De laat 18^e en vroeg 19^e eeuw waren het toneel waarop ogenschijnlijk bescheiden flesmodellen verschenen die niettemin zijn uitgegroeid tot ware iconen, zoals het Maggieflesje, het Odolflesje voor mondwater en natuurlijk de Coca Colafles. Veel traditionele flesmodellen bleven noodgedwongen ongewijzigd omdat ze middels een statiegeldregeling eindeloos werden hergebruikt. Pas laat in de jaren 1960 kwam daar verandering in. Voor de traditioneel verpakte Kikkoman soyasaus maakte de industrieel ontwerper en ex-moonnik Kenji Ekuan in 1961 een ontwerp voor een handzaam klein flesje dat het merk enorm populair maakte. Hoewel hij tekende voor zaken als het ontwerp voor de Japanse Bullet train en een groot aantal bedrijfslogo's ontwierp is dat kleine, onaanzienlijke flesje wereldwijd zijn meest bekende ontwerp geworden. J.l. februari overleed hij, 85 jaar oud. De meeste dagbladen besteedden daar enkele regels aan.

Glasobject 250 jaar glas en Leerdam

Ter gelegenheid van het 250 jaar bestaan van een flessenfabriek in Leerdam heeft voormalig hoofdontwerper Siem van der Marel, die 42 jaar als huisontwerper aan de Leerdamse glasfabriek was verbonden, een object ontworpen dat in samenwerking met meester glasblazer Marco Lopulalan

tot stand gekomen is. Zeer toepasselijk heeft Siem teruggegrepen op een traditioneel model fles maar dan wel in de voor zijn latere ontwerpen kenmerkende kleurrijke uitvoering.

Het object wordt uitgebracht in een oplage van 250 stuks en kost (hoe kan het ook anders) € 250,-. Onderdeel van het jubileumprogramma is ook het plaatsen van de Glazen Toren van Willem Heesen in het nog te ontwikkelen dijkpark aan de Lingedijk tegenover de Glasfabriek. Daarvoor is 70.000 euro nodig. Daarvan is al 53.511 euro binnen. Dat geld is bijeengebracht door giften van onder meer het bedrijfsleven en ruim 250 donateurs. Bij een donatie van 25 euro krijgen deelnemers een mini-glazen kubus als aandenken. De Glazen Toren is vijf meter hoog en bestaat uit duizend kubussen.

Correcties op het artikel over Merovingisch glas in nr. 138.

Theo Zandbergen

- Overal waar Merovingiërs staat kunt u beter Merovingen lezen,
- Clovis versloeg de Alamannen, niet bij Zürich maar bij Zülrich. (dus geen Alemannen)
- De slag tegen de Visigothen bij Vouillé was niet in 517 maar in 507. Het lijkt wat lastig een slag te winnen wanneer je al overleden bent. Clovis overleed in 511.
- Ik gaf een te "snelle" omzetting van Clovis naar Louis. Dankzij mijn docent Johan Hendriks werd ik weer op het goede spoor gezet. Clovis heette in het Frans Hlodovic, daarin zou je iets van Lodewijk kunnen horen wat weer Louis wordt in het Frans. Hlodovic was voor de Duitsers Chlodovec ook dat was noch door de Fransen noch de Duitsers uit te spreken dus ook van daar Clovis.

In memoriam Joop Schaller

Johan Soetens

Zaterdag 7 maart j.l. overleed op 93 jarige leeftijd ons lid Joop Schaller: vele jaren lang een trouw bezoeker van onze bijeenkomsten in gezelschap van zijn lieve vriendin Ans.

Ik leerde Joop kennen in 1953. Hij was hoofd van de afdeling pharmaceutisch glas bij Dijkstra Vereenigde en had de leiding over een aantal vertegenwoordigers die per bromfiets drogisten en apothekers bezochten om medicijnflesjes en aanverwante artikelen te verkopen. Voor de huidige generatie is het onvoorstelbaar dat die nog op statiegeld stonden en hergebruikt werden! Voor meer industriële klanten deed hij een beroep op mij en samen sleepten we menige opdracht in de wacht. Inmiddels was hij bezig zijn doctoraal economie te halen aan de Amsterdamse VU. Daar kon hij studeren met een minimum aantal colleges waartoe hij al zijn vacatiedagen inzette. Ik zie hem nog zitten aan zijn keukentafel met de kinderen kruipend rond de tafelpoten: compleet verzonken in zijn studiemateriaal. Hij zou Cum Laude zijn geslaagd als dat toen had gekund als katholiek aan een protestante universiteit. We schrijven de jaren 1950/1960! Zijn baas nam het hem allemaal niet in dank af. Die vond dat hij al die studietijd beter aan zijn werk had kunnen besteden.

De nieuwe directie in Schiedam haalde hem naar het hoofdkantoor als financieel directeur en daar kwam ik hem een jaar later weer tegen. Erg gelukkig was hij daar niet. Zijn bezonken en introverte aard strookte niet met rauwe klimaat daar. Bovendien overleed onverwachts zijn vrouw. Ooit trof ik hem in de fabriek aan, staande tussen een paar draaiende machines, luid schreeuwend om zijn frustratie kwijt te raken maar door niemand gehoord in die herrie.

Hij accepteerde een functie bij de Algemene Rekenkamer en behaalde in de tussentijd zijn diploma als register accountant.

Ik raakte hem uit het oog maar kwam hem voor de derde keer tegen bij onze bijeenkomsten, dit keer in gezelschap van Ans van Loenen. De jaren met haar zouden, ondanks zijn lichamelijke handicap, tot de beste van zijn leven gaan behoren en ik hoop dat die gedachte haar tot troost mag zijn. In deze integere en intelligente man verlies ik de laatste der Mohikanen die, mét mij, de kleurrijke tijd in Amsterdam nog meegemaakt hebben. En we dachten destijds nog wel dat we tot de jonge generatie glasmannen behoorden...

Nieuwjaarsbijeenkomst 2015

Coos van Deursen

Na de traditionele wensen voor de verenigingsleden blikte voorzitter Willem van Traa terug op het afgelopen verenigingsjaar. Het aantal leden is licht gestegen maar voor een verzekerd voortbestaan zou er nog wel een aantal bij kunnen, vooral als we ons tijdschrift op het huidige niveau willen houden. Hij spoorde iedereen dan ook aan om in de kennissenkring na te gaan wie geïnteresseerd zou kunnen zijn in onze vereniging: lid, abonnee of donateur.

We stonden enkele momenten stil bij het overlijden van drie van onze leden: Kees Kruidhof, Joop van Diessen en Cees van Olst.

Hierna werden de actieve leden voor hun bijdrage aan de stand in Utrecht, de veiling of het administratieve werk in onze vereniging, in het zonnetje gezet met de traditionele fles wijn.

Helaas brengen de veilingen steeds minder op. Onder de eigen leden is kennelijk een punt van verzadiging opgetreden. Het bestuur heeft daarom besloten een andere koers in te slaan en de veilingen in de toekomst ook open te stellen voor buitenstaanders en er op die manier weer de vaart in terug te brengen.

Daarna presenteerde Willem een primeur: de oprichting van de stichting "Het Historische Gebruiksglas" met als doel de kennis van oud en antiek gebruiksglas te bevorderen door eigen onderzoek en publicaties of dat van anderen financieel mogelijk te maken.

Vervolgens introduceerde Jan Galesloot zijn pas verschenen boek "Buigen voor een Borrel", over de geschiedenis van Wynand Fockink.

We wijden er in dit blad een uitgebreide bespreking aan. Het is in onze bibliotheek opgenomen en dus te leen.

Daarna hield Koos Egtberts een interessante lezing over 'Het Paarse glas', kleurloos glas dat onder invloed van UV licht in de loop van de tijd een paarse kleur aanneemt. De lezing was buitengewoon boeiend en de thuisblijvers kunnen terecht spijt hebben dit niet te hebben bijgewoond.

De bijeenkomst werd besloten met de inmiddels traditioneel geworden ruilbeurs.

EEN NIEUWE GLASPRIJS !

De **Stichting Het Historische Gebruiksglas** looft een prijs uit voor het beste artikel over oud & antiek glas.

Enkele jaren geleden hebben Willem van Traa, Johan Soetens en Harry Wagter deze stichting opgericht om onderzoek te doen of te laten uitvoeren naar historisch gebruiksglas. Dat wil zeggen voorwerpen die een functie hadden in het dagelijks leven of gebruikt zijn bij bijzondere of feestelijke gelegenheden.

Dat sluit goed aan bij de doelstelling van de Oude Flesch, zoals die in het Historisch Glastijdschrift staat:

Bevorderen van interesse in, en het verbreden van kennis over gebruiksglas van de oudheid tot heden, niet alleen met betrekking tot de geschiedenis er van maar ook tot de productiemethoden, de industriële verwerking en aspecten rond het gebruik.

De Stichting wil een stroom van interessante artikelen op gang brengen door verzamelaars, medewerkers van musea of universiteiten te stimuleren hun kennis, vragen of meningen op papier te zetten. Zij beheert een fonds waaruit een **tweejaarlijkse prijs van € 1000,-** zal worden toegekend aan de schrijver van het beste artikel. Prof. Dr. Clasina Isings, oud-hoogleraar aan het Archeologisch Instituut van de Universiteit van Utrecht en conservator van de oudheidkundige collectie van het Provinciaal Utrechts genootschap van Kunsten en Wetenschappen was zo vriendelijk haar naam aan deze prijs te willen hechten:

INA ISINGSPRIJS voor glashistorische bijdragen.

De beoordeling van de inzendingen doet een jury van mensen die hun sporen op dit gebied verdiend hebben:

Marianne Stern (Archeoloog gespecialiseerd in antiek glas),
Nora Schadee (Oud-hoofdconservator Museum Rotterdam),
Nicole Brüderle (Conservator Glas, Rijksmuseum),
Anna Laméris (Glasantiquair en publicist),
Johan Soetens (Oud-commercieel directeur Vereenigde Glasfabrieken en publicist).

Daarnaast is er een internationaal Comité van Aanbeveling gevormd waarin vooraanstaande verzamelaars zitting hebben naast antiquairs en mensen uit de museale en universitaire wereld.

De Stichting heeft het voornemen om de eerste prijs in de loop van 2016 uit te reiken tijdens een symposium over historisch glas. Na beoordeling door de jury zullen de beste ingezonden artikelen worden gepubliceerd in een speciale uitgave van het Glashistorisch Tijdschrift.

De jury en de leden van het Comité van Aanbeveling nodigen iedereen van harte uit aan deze prijsvraag deel te nemen en zien uw bijdrage dan ook met belangstelling tegemoet. De inzending sluit uiterlijk 01 januari 2016.

De in te zenden artikelen dienen aan de volgende voorwaarden te voldoen:

- De tekst is in het Nederlands of het Engels geschreven,
- en is voorzien van illustraties,
- telt maximaal 3000 woorden,
- en is nog niet eerder gepubliceerd,
- en is wetenschappelijk verantwoord maar begrijpbaar voor de geïnteresseerde leek.
- Teksten dienen aangeleverd te worden als WORD document en de afbeeldingen in JPG.

Correspondentie en inlichtingen naar glasprys@xs4all.nl.

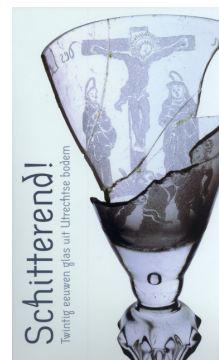
Maak kennis met Prof. Dr Ina Isings Willem van Traa

Graag wil ik onze lezers met deze 'Grand old Lady' van het (Romeinse)glas kennis laten maken, voor zover dat nog nodig is tenminste.

Ina Isings werd geboren in 1919 in Soest. Velen van ons zullen zich de sfeervolle historische schoolplaten van haar vader nog wel herinneren. Zij studeerde kunstgeschiedenis en archeologie in Utrecht en promoveerde op het proefschrift 'Roman Glass from dated finds' (1957). In 1966 publiceerde zij het boek 'Antiek Glas': nog altijd een standaardwerk. Haar oratie 'In het glas gekeken', uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon lector in de Archeologie en het Romeinse glas is nog steeds verfrissend om te lezen. Van 1951 tot 1984 was zij verbonden aan de Universiteit Utrecht, waarvan de laatste dertien jaar als lector en hoogleraar in de klassieke archeologie. Van 1961 tot 1995 was zij curator van de collectie van het Provinciaal Utrechts Genootschap van Kunsten en wetenschappen (www.pugutrecht.nl). Op vrijwillige basis is zij daar nog drie dagen per week te vinden, want 'er is nog zoveel te doen'.

De PUG-collectie bestaat uit archeologische voorwerpen, die sinds de 19^e eeuw in Utrecht zijn opgegraven maar 'als er iets bijzonders van buiten Utrecht werd aangeboden, werd dat in dank aanvaard'.

In 1995 is de collectie overgedragen aan de archeologische dienst van de gemeente Utrecht. De documentaire 'Een bijzonder geluk' uit 2008 geeft een

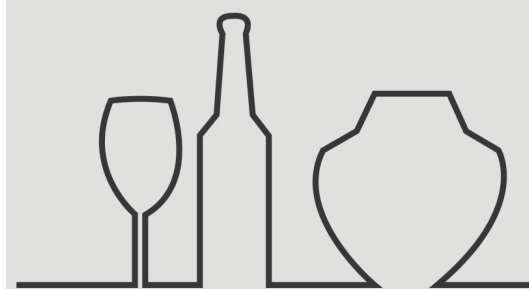
mooi beeld van de collectie en haar rol daarin, terug te zien op youtube. In 2009 verscheen 'Schitterend! Twintig eeuwen glas uit Utrechtse bodem' (ISBN 978-90-5345-387-2). Eveneens in 2009 ontving mw Isings de zilveren medaille van de stad Utrecht voor haar archeologisch onderzoek en haar inspanning om het Utrechtse cultureel erfgoed te behouden. De stichting het Historische Gebruiksglas sluit zich daarbij graag aan en vroeg haar om naamgeefster te worden van de nieuwe glasprijs, waarin zij 'moet dat nu?' na enige aarzeling heeft toegestemd.

Begin dit jaar heb ik persoonlijk met haar kennis gemaakt. Ik ontmoette haar op haar vaste werkplek in de bibliotheek van de archeologische dienst, in een oud pand aan de Zwaansteeg in de binnenstad. Zij is daar omringd door millennia Utrechtse historie van vóór het Romeinse Castellum onder het Domplein tot aan de tijd van nu.

Romeins glas kwam min of meer toevallig op haar pad, vertelt zij. Museum Boijmans had iemand nodig om een collectie Romeins glas uit het Nabije Oosten te beschrijven en vroeg haar hoogleraar of hij niet een student daarvoor had. Goede beschrijvingen ontbraken toen nog en dus besloot zij haar proefschrift daaraan te wijden. En met succes, haar daarin ontwikkelde typologie van glasvormen is nog steeds een standaard in de wereld van het Romeinse glas. Daarna is zij bij het glas gebleven. Niet alleen universitair, want zij deed zelf ook opgravingen. Meestal in de omgeving van Utrecht, want het budget bood geen ruimte voor verre reizen.

In haar lange carrière zag zij de belangstelling voor en de studie van antiek glas groeien. Zo stond ze in 1958 in Luik aan de wieg van de Association Internationale pour l'Histoire du Verre (AIHV), die dit jaar haar 20e congres organiseert in Zwitserland. Die groei geldt helaas ook voor de prijzen van het glas, waardoor universitaire collecties nauwelijks meer aankopen kunnen doen. Veel inmiddels overleden bekende glaswetenschappers, zoals Harden (London), Fremersdorf (Köln) of Philippe (Liège), heeft mw Isings persoonlijk gekend. Zonder twijfel hoort zij ook thuis in die rij. Mede daarom is onze glasprijs aan haar opgedragen.

(advertentie)

250 jaar GLAS in Leerdam

EINDELOOS IN FLESSEN EN POTTEN

0031 356949324 | www.vinkova.com

**VERZAMELAARS
JAARBEURS**

Europa's Grootste Vintage Evenement

VerzamelaarsJaarbeurs
11 & 12 april 2015
Jaarbeurs Utrecht

incl. Mega Platen & CD Beurs
voorverkoop & info:
verzamelaarsjaarbeurs.nl

Catalonië
GLASVERPAKKINGEN

www.catalonieglass.nl

Stedekestraat 48 NL-5041 DN Tilburg
Tel: +0031 (0)13-5425440

Fax: +0031 (0)13-53546

The essence is
in the distillate

DE KUYPER
ANNO 1693

Home is where the heart is. And our home is the distillery.
Here we liquify all that comes our way. Like the best ingredients. Which provide
the essence you need to excel in your bar, club or at home.

geen 18, geen alcohol • geniet, maar drink met mate

DR. FISCHER
FINE ART AUCTIONS

European Glass & Studio Glass
Sale 241: 27 June 2015
Viewing: 24 - 26 June 2015

Glass: England, Engraving Attributed
to Jacob Sang, Amsterdam, circa 1770

Trappenseeschlösschen, 74074 Heilbronn, Tel. ++49 71 31 - 15 55 70
info@auctions-fischer.de, www.auctions-fischer.de

**HET VERHAAL VAN
PASSIE
EN VUUR**

Oude kranten. Rout. Kolen. Daarmee begint het verhaal van de
stoker en zijn vuur. Eerst smeert hij de naden van de ketel dicht
met graanbeslag. Dan gaat de vlam onder. Behoedzaam laat
hij de kolen gloeien. Op zoek naar de volmaakte temperatuur.
Het vuur brandt. Niet alleen onder de ketel, ook in het hart van
de stoker. Dat proef je terug in de zachte zuivere graanjenever
die zich Ketel 1 mag noemen.

KETEL 1. EEN VERHAAL APART

Geniet, maar drink met mate

BRANDERIJ 'DE TWEELINGH'

NOTARIS

NOTARIS Jeneverspecialiteiten.
Pure bekoring.